

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 22 • sayı / issue: 2 • kiř / winter 2022

Suriyeli şair Dervif Muhammed eř-şâluvî'nin İstanbul'da Nazmettiği Bazı Arapça şiirler

Some Arabic Poems Written by Syrian Poet Dervif Muřammad al-řâluwî in Istanbul

Orhan İyiřenyürek

Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı

Assist. Prof., Necmettin Erbakan University, Ahmet Kelesoglu Faculty of Education, Department of Arabic Language Education

Konya / Türkiye

oiyisenyurek@hotmail.com | <https://orcid.org/0000-0001-9544-2781>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.33420/marife.1172257

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliř Tarihi: 07.09.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 12.12.2022

Published / Yayın Tarihi: 30.12.2022

Cite as / Atıf: Orhan, İyişentürk. "Suriyeli şair Dervif Muhammed eř-şâluvî'nin İstanbul'da Nazmettiği Arapça şiirler". *Marife* 22/2 (2022): 961-990. <https://doi.org/10.33420/marife.1172257>

Plagiarism / İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal iğermediği teyit edildi.

Copyright / Telif Hakkı: "This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) International License." / "Bu makale Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır."

e-ISSN: 2630-5550

<https://marife.org/tr/>

Suriyeli Şair Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî'nin İstanbul'da Nazmettiği Bazı Arapça Şiirler

Özet

Bu çalışmada Suriyeli şair Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî'nin (öl. 1014/1605) İstanbul'da yaşadığı günlerde söylediği şiirler ele alınmıştır. Şam'da iyi bir eğitim alan şairin, anne tarafı Türktür, Artuk boyundandır. Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî, şiirlerini Sânihâtü düme'l-kaşr fî muṭâraḫâti beni'l-'aşr isimli eserinde toplamıştır. Bu eser şairin hayatı boyunca söylediği tüm şiirleri kapsayan bir divandır. eṭ-Ṭâluvî duygusal anlamda iniş ve çıkışlar yaşayan, coşkulu bir şairdir. Yaklaşma-uzaklaşma, acıların zevkler, bağlanma-ayrılma, övme-yerme gibi zıt duygular arasında gidip gelmektedir. Bu yapısının yanında İstanbul'un da kendisi için gurbet olması onun şairliğine katkı sağlamış görünmektedir. 981/1573-74'te kitabını yazmaya başlayan şair Şam, İstanbul ve Mısır'da yaptığı vazifeleri, karşılaştığı devlet adamları ve âlimlerle ilişkilerini, onlara yazdığı methiyeleri ve başından geçen bazı olayları anlatmıştır. Şairin Şam'dan İstanbul'a gitmesi 1589-1592 ve 1593-1598 tarihleri arasında iki defa şeyhülislamlık yapmış olan Bostanzâde Mehmed Efendi (öl. 1006/1598) sebebi ile olmuştur. 981/1573-983/1575 tarihleri arasında Şam'da kadılık yaparken Bostanzâde ile tanışan eṭ-Ṭâluvî'yi, görevinin bitmesiyle birlikte yanında İstanbul'a götürmüş ve medreselerden birine müderris olarak tayin edilmesine aracı olmuştur. Arap âleminde pek çok yazar ve edebiyatçı tarafından Osmanlı döneminde edebiyatın gerilediği ve çöküş dönemi olarak adlandırılan bir sürece girdiği görüşü uzun zamandır dile getirilen bir eleştiridir. Ancak söz konusu dönem daha yakından değerlendirildiğinde bu dönemde pek çok edebiyatçı, şair ve yazarın yetiştiği ve çeşitli ürünler ortaya koyduğu görülecektir. Dolayısıyla bu tür eleştirilerin anlamını yitirdiği ya da bilimsel verilere dayanmadan alalece ileri sürülen fikirler olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmaya konu olan şair Osmanlı dönemi şairlerinden ve şiirlerinin büyük çoğunluğunu İstanbul'da ikamet ettiği günlerde söylemiştir. Osmanlı sarayı ve çevresi ilim adamlarının ve edebiyatçıların akın ettiği, buluştuğu ve müreffeh bir hayata adım atmanın yolu olarak görüldüğü bir ortam olmuştur. Bu çalışma ile Osmanlı dönemi Arap edebiyatı sahasında yapılan çalışmalarla küçük bir katkı verilmesi amaçlanmıştır. Şairin hangi amaçlarla şiir söylediği ortaya konularak şiirlerinden örnekler verilecek ve Türkçeye çevrilecektir. eṭ-Ṭâluvî'nin İstanbul'a gelmekle yaşadığı ekonomik sıkıntıların, onun için şiir söylemekte en önemli güdü olduğu divanından açıkça anlaşılmaktadır. Özellikle işsiz kaldığı zamanlarda ileri gelen devlet adamlarına çeşitli vesilelerle şiirler yazarak onlardan himaye ve yardım talep etmiştir. Tayin yetkisi olan şeyhülislâm, kazaker, kadı gibi hem ilim adamı hem de devlet görevlisi olan şahıslara sık sık methiyeler yazmıştır. Her biri şeyhülislamlık yapmış olan Ebusuud Efendi (öl. 982/1574), Çivizade Mehmed Efendi (öl. 995/1587), Bostanzâde Mehmed Efendi (öl. 1006/1598), Hoca Sadeddin Efendi (öl. 1008/1599) ve oğulları Hocâzade Mehmed Efendi (öl. 1024/1615) ve Hocâzade Esad Efendi (öl. 1034/1625), Sun'ullah Efendi (öl. 1021/1612), Zekeriyâzâde Yahyâ Efendi'ler (öl. 1053/1644); Rumeli kazaskeri Abdülkerim b. Kutbeddin, Rumeli kazaskeri İvaz Efendi (öl. 994/1586), Rumeli kazaskeri Molla Şemseddin Ahmed b. Ruhullah Karabağî el-Ensârî (öl. 1009/1600), Şam kazaskeri Ahizâde Abdülhalim Efendi (öl. 1013/1604), Kazasker Kafzâde Feyzullah (öl. 1020/1611-12), Kazasker Sarıgörez Mustafa Efendi (öl. 1040/1630-31); Halep kadısı Ümmüveledzâde Ali Efendi (ö. 980/1573), Şafed kadısı Sâlih b. Muhammed el-Kürânî (öl. 1049/1639-40); müderris Nevâlî Nasuh Efendi (öl. 1003/1595), Taqıyyüddin er-Râsîd (öl. 993/1585) ilmiye sınıfından olup devlet görevi de bulunan kendisine şiir takdim ettiği şahıslardan bazılarıdır. Hoca Sâdeddin'in Sultan III. Murad'ın hocası olması sebebiyle padişah üzerinde, dolayısıyla da devlet adamları üzerinde kuvvetli tesiri vardı. Bu sebeple eṭ-Ṭâluvî, İstanbul'da özellikle işsiz kaldığı günlerde Hoca Sâdeddin ve oğullarına pek çok methiye yazmıştır. Bu methiyelerde onlardan tayin konusunda destek ya da aracı olmalarını talep etmiştir. Şair Muhammed b. İbrahim el-Fâsî (öl. 1006/1597-98) ile muṭâraḫa tarzında şiirleri vardır. Muṭâraḫa, şair ve yazarların büyük ediplerden ya da devlet adamlarından birine, içinde bolca methiyenin bulunduğu güzel bir kaside göndermesi ve onlardan, kendine lütfederek karşılık vermelerini beklemesidir. Şair İbnü'l-A'vec'e (öl. 1019/1610-11) teselli ve taziyesini bir şiirle bildirmiştir. Şair Numan el-İcî'nin (öl. 1039/1629-30) bir şiirine nazire yapmıştır. Zeynelabidin el-Bekrî (öl. 1013/1604) ve Muhammed b. Muhammed el-Bekrî es-Siddîkî (öl. 1028/1618-19) Kahire'de ikamet eden ve kendilerine methiye yazdığı mutasavvıflardandır. Sadrazam Malkoç Yavuz Ali Paşa (öl. 1013/1604), Musahip Şemsi Ahmed Paşa (öl. 988/1580) ve Musahib Mehmed Ağa kendilerine şiir yazdığı devlet adamlarındandır.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Belağatı, Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı, İstanbul, Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî, Sânihâtü düme'l-kaşr fî muṭâraḫâti beni'l-'aşr, Muṭâraḫa.

Some Arabic Poems Written by Syrian poet Dervīsh Muḥammad al-Ṭāluwī in Istanbul

Summary

In this study, the poems that the Syrian poet Dervīsh Muḥammad al-Ṭāluwī (d. 1014/1605) said during his days in Istanbul are discussed. The mother of the poet, who received a good education in Damascus, is Turkish from the Artuqid clan. Dervīsh Muḥammad al-Ṭāluwī collected his poems in his work Sānihāt dum al-kaşr fī muṭārahāt benī al-'aşr. This work is a dīvān that covers all the poems that the poet said throughout his life. Al-Ṭāluwī is an enthusiastic poet who experienced ups and downs emotionally. It oscillates between opposite emotions such as approach-away, pain-pleasure, attachment-separation, praise-lamentation. In addition, Istanbul, his hometown seems to have contributed to his poetry. The poet, who started to write his book in 981/1573-74, told about his duties in Damascus, Istanbul and Egypt, his relations with the statesmen and scholars he encountered, the praises he wrote to them and some of the events he had experienced. The poet's departure from Damascus to Istanbul was due to Bostan-zāde Meḥmed Efendī (d. 1006/1598), who was the sheikh al-Islām twice between 1589-1592 and 1593-1598. When he was a judge in Damascus between 981/1573 and 983/1575, he took al-Ṭāluwī, who met Bostan-zāde, to Istanbul with him after his duty was over, and helped him to be appointed as a mudarris to one of the madrasas. It is a criticism that has been expressed for a long time by many literators and writers in the Arab world that the literature in the Ottoman period declined and entered a period called the decadence period. However, when the period in question is evaluated more closely, it will be seen that many literary figures, poets and writers grew up and produced various products in this period. Therefore, it is understood that such criticisms have lost their meaning or are hastily put forward without relying on scientific data. The poet, the subject of the study, is one of the poets of the Ottoman period and he said most of his poems on the days he resided in Istanbul. The Ottoman palace and its surroundings became an environment where scholars and men of letters flocked, met and were seen as the way to step into a prosperous life. With this study, it is aimed to make a small contribution to the studies in the field of Ottoman period Arabic literature. Examples of his poems will be given and translated into Turkish by revealing the purposes for which the poet sang poetry. It is clearly understood from his dīvān that economic difficulties al-Ṭāluwī faced in Istanbul were the most important motive for him in composing poetry. Especially when he was unemployed, he wrote poems to prominent statesmen on various occasions and demanded protection and help from them. He often wrote eulogies to people who were both scientists and state officials, such as sheikh al-Islām, qāḍī-'asker, qāḍī, who had the authority to appoint. Abū l-Su'ūd Efendī (d. 982/1574), Çivi-zāde Meḥmed Efendī (d. 995/1587), Bostan-zāde Meḥmed Efendī (d. 1006/1598), Khoca Sa'd al-Din Efendī (d. 1008/1599) and his sons Khoca-zāde Meḥmed Efendī (d. 1024/1615) and Khoca-zāde Esad Efendī (d. 1034/1625), Şun'ullāh Efendī (d. 1021/1612), Zakariyyā-zāde Yahyā Efendī (d. 1053/1644) each of whom was a sheikh al-Islām; Rumelian qāḍī-'asker 'Abd al-Karīm b. Quṭb al-Dīn, Rumelian qāḍī-'asker 'Ivāz Efendī (d. 994/1586), Rumelian qāḍī-'asker Mollā Shams al-Dīn Aḥmed b. Ruḥallāh Karabāğī al-Anşārī (d. 1009/1600), Qāḍī-'asker of al-Shām Akhī-zāde 'Abd al-Ḥalīm Efendī (d. 1013/1604), Qāḍī-'asker Kāf-zāde Fayḍ Allāh (d. 1020/1611-12), Qāḍī-'asker Sarı Görez Muştafā Efendī (d. 1040/1630-31); Qāḍī of Ḥalab Umm walad-zāde 'Alī Efendī (d. 980/1573), Qāḍī of Safed Şālih b. Muḥammad al-Kürānī (d. 1049/1639-40); Mudarris Nevālī Naşūḥ Efendī (d. 1003/1595), Taqī al-Dīn al-Rāşid (d. 993/1585) were some of the people from the ilmiye class, who also served in the state, to whom he presented poetry. Since Khoca Sa'd al-Dīn was the teacher of Suṭṭān Murād III, he had a strong influence on the sultan and therefore on the statesmen. For this reason, al-Ṭāluwī wrote many eulogies to Khoca Sa'd al-Dīn and his sons, especially when he was unemployed in Istanbul.

Keywords: *The Arabic Language and Rhetoric, Ottoman-era Arabic Literature, Istanbul, Dervīsh Muḥammad al-Ṭāluwī, Sānihāt dum al-kaşr fī muṭārahāt benī al-'aşr, Muṭāraha*

Giriş

Uzun yıllar Arap coğrafyasını hâkimiyeti altında tutan Osmanlılar ve Araplar arasında siyasi, sosyal ve kültürel pek çok ilişki yaşanmıştır. Başkentten Arap şehirlerine müderris, kadı, vali vb. ilmiye ve askeriye sınıftan görevliler atanmıştır. Bu görevlilerin gerek halkla gerekse de ilmi ve edebi çevrelerle temasları olmuştur. Halk tarafından sevilen ilmi ve edebi ortama ilgi duyan yöneticilerle bölgedeki şair

veya ediplerin yaptıkları görüşmeler, yazışmalar, sohbetler ve toplantılar edebiyatın gelişmesine katkı sağlamıştır. Osmanlılar döneminde söz konusu coğrafyada en canlı edebi atmosferin oluştuğu şehirlerden biri de kuşkusuz Şam'dır. Biyografi kitapları, tarih boyunca bir ilim ve bir edebiyat merkezi olma vasfını uzun süre koruyan bu şehirde yaşamış âlim ve edebiyatçıların pek çoğunun hayat hikâyesini anlatmaktadır.

Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî, Şam'da dünyaya gelen, yaşadığı dönemde tanınan ve şairliğine değer verilen bir kişiliktir. Şam'a devlet tarafından atanan görevlilerle temas halinde olan ve şiirini hükümet çevrelerine ulaşma aracı olarak da kullanan bir şairdir. Şiirlerini *Sâniḥâtü düme'l-kaşr fi muṭâraḥâti beni'l-aşr*¹ isimli divanında toplamıştır. 981/1573-74'te kitabını yazmaya başlayan şair Şam, İstanbul ve Mısır'da yaptığı vazifeleri, karşılaştığı devlet adamları ve âlimlerle ilişkilerini, onlara yazdığı methiyeleri ve başından geçen bazı olayları anlatmıştır. Bu çalışmada şairin İstanbul'da kaldığı süre zarfında yaşadıkları sebebiyle söylediği bazı şiirler ele alınmıştır.

Divanda şairin kendine ait çeşitli uzunluklarda 190 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin bazıları nesirler arasına serpiştirilmiştir. Özellikle muṭâraḥa tarzı şiirlerinde başka şairler tarafından kendisine verilen cevaplara da yer verilmiştir. Bu yönüyle divan başka şiirleri ve şairlerini de kayıt altına alan bir kaynak niteliğindedir. Hakkında bilgi verdiği bazı âlimlerin şiirlerine de yer vermiştir. eṭ-Ṭâluvî'nin kendine ait şiirlerinin beyit sayısı yaklaşık 3822'dir. Divanın isminde *muṭâraḥa* kelimesi yer almasına rağmen şiirlerinin on dokuz tanesi muṭâraḥa tarzındadır. Ancak şiirlerin çoğunluğunun muṭâraḥa tarzında düşünülmesine rağmen muhataplar tarafından eṭ-Ṭâluvî'ye cevap verilmemiş olması da kuvvetle muhtemeldir. muṭâraḥa şiirlerinin dışındaki şiirlerde, değerlendirme ölçütlerine göre değişmekle beraber, talep (39 şiir), methiye (34 şiir), muamma (12 şiir), yazışma (11 şiir), tebrik (11 şiir), vaf (13 şiir), tarih düşürme (7 şiir), tazmin (6 şiir), takriz (4 şiir), özlem (4 şiir), cevap (5 şiir), özür (3 şiir), hatırlatma (3 şiir), şikâyet (2 şiir), latife (2 şiir), tahkiye (2 şiir), tahmis (2 şiir), mersiye (1 şiir), teselli (1 şiir), tezkiye (1 şiir), itiraz (1 şiir), lugaz (1 şiir), teşvik (1 şiir), hiciv (1 şiir), rüya (1 şiir), teşhis (1 şiir), sitem (1 şiir), soru (1 şiir) gibi tema ve üsluplar ele alınmıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla şiirler, Şam (88 adet), İstanbul (76 adet), Mısır (6 adet), Gazze (2 adet), Sayda (2 adet), Kudüs (1 adet) ve Kıbrıs (1 adet) gibi yaşadığı ya da bir süre bulunduğu şehir ve beldelerde yazmıştır.

Kitabın başlığında yer alan *muṭâraḥa* kelimesi, şair ve yazarların büyük ediplerden ya da devlet adamlarından birine, içinde bolca methiyenin bulunduğu güzel bir kaside göndermesi ve onlardan kendine lütfederek karşılık vermelerini beklemesidir. Böylece kendini onlara *ṭarḥ* etmiş yani sunmuş ve arz etmiş olmaktadır. *طرح* kelimesi arz etmek, atmak, bırakmak, ileri sürmek, ortaya koymak, sunmak, takdim etmek gibi anlamları da olan bir kelimedir. *طرح* و *مطارحة* ise karşılıklı konuşmak, diyalog kurmak, birbirini sevmek, şairlerin birbiriyle şiirle münazara yapması ve

¹ Eser Muhammed Mursî el-Ḥûlî tarafından tahkik edilerek 1983 yılında 'Âlemu'l-Kutub yayınevi tarafından Beyrut'ta basılmıştır.

atışması gibi anlamlar kazanmaktadır.² Kendisine muṭâraha yapılan büyük bir edip buna bir kaside ile karşılık verirse, muṭâraha yapan şair onurlandırılmış ve bir şöret kazanmış olmaktadır. Ancak muṭârahaya bir kaside ile karşılık verilmesi zorunlu değildir. Arap edebiyatında şairler arası bu tür yazışma ve atışmanın pek çok örneği bulunmaktadır. Bir nevi takriz veya dostluk şiiri sayılan bu tür yazışmalar edebiyatçıların adetlerindedir ve edebiyata katkı sağlamaktadır. Muṭârahalar kimi şairler tarafından devlet adamlarına ve âlimlere ulaşmanın bir aracı gibi görülmüştür. Meşhur birisi hakkında yazılan bir kaside ya da bir takriz, edebiyat ortamlarında yankı uyandırmış, yazarının isminin duyulmasına sebep olmuştur. Basın ve yayının günümüzdeki kadar yaygın olmadığı o dönemlerde devlet adamlarına ya da büyüklere ulaşmanın, edebiyat mahfillerinde ismini duyurmanın yollarından birisi de bu tarz edebi ürünler ortaya koymak olmuştur. Böylece bazı şairler, uygun herhangi bir devlet görevi için kendinin tanıtımı ve o işe layık olduğunun ispatı sadedinde şiiri ve edebiyatı kullanarak bu tür sunumlara yönelmiş olabilir. Eserde muṭâraha tarzı şiirlerinin yanısıra bazı methiyeler de bulunmaktadır.³

eṭ-Ṭâluvî'nin şiirleri incelendiğinde şiir söylemeyi gündelik hayatın bir parçası gibi gördüğü anlaşılmaktadır. Çevresinde iletişim halinde olduğu ya da iletişim kurma ihtimalinin bulunduğu kişilerle teması genelde şiir üzerinden olmuştur. Örneğin şair hakkında dostu Mehmed Emin'e bazı asılsız haberler aktararak dedikodu edenler olmuş, bunun üzerine şair Şevvâl 994/Ekim 1586'da 10 beyitlik bir kaside yazarak dostunu methetmiş ve anlatılanların aslının olmadığını ifade etmiştir:⁴ [eṭ-Ṭâvil]

إِذَا مَرَّصْتَ نَفْسِي فَأَنْتُمْ أَسَاتِمَا *** وَإِنْ ظَمِئْتَ يَوْمًا فَأَنْتُمْ فُرَاتِمَا
وَمَا هَذِهِ إِلَّا أَفِيكَهُ مَضْطَح *** وَسَى وَشِرَارُ النَّاسِ عِنْدِي وَسَاتِمَا
هُمْ تَقَلُّوا عَنِّي الَّذِي لَمْ أَفُهُ بِهِ *** وَمَا أَفُهُ إِلَّا الْخَبَارُ إِلَّا رَوَاتِمَا

Gönlüm huzursuzlandığında sizlersiniz onun tabibi. Ve eğer bir gün susarsa sizlersiniz onun tathı suyu (Fırat'ı)

Bu olsa olsa dedikodu edip duran Mıştah'ın bir uydurmasıdır ve bana göre insanların en şerlisi dedikoduculardır.

Onlar benden söylemediğim şeyleri aktardılar. Haberlerin en kötüsü (asılsız) aktarılanlardır.

1. Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî el-Artuķî'nin Hayatı

eṭ-Ṭâluvî'nin biyografisi üç kaynakta yer almaktadır. Birincisi çağdaşı Hasan el-Bûrînî'nin (öl. 1024/1615) *Terâcimu'l-A'yân*'ı,⁵ ikincisi yine çağdaşı olan

² Ebû'l-Faḍl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyyî' İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beirut: Dâru Şâdir, 1414/1993), 2/528; Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzâk ez-Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.), 6/575.

³ Muhammed Mursî el-Ḥûlî, (*Mukaddime*) *Sâniḥâtü düme'l-kaşr fi muṭârahâti beni'l-aşr* (Beirut: 'Âlemu'l-Kutub, 1983), 11-12.

⁴ Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî, *Sâniḥâtü düme'l-kaşr fi muṭârahâti beni'l-aşr* (Beirut: 'Âlemu'l-Kutub, 1983), 1/309-310.

⁵ Hasen b. Muhammed es-Saffûrî el-Bûrînî, *Terâcimu'l-a'yân min ebnâ'iz-zamân* (Dımaşk: el-Mecme'u'l-İlmiyyi'l-'Arabî, 1959), 2/201-221.

Şihâbuddin el-Ĥafâcî'nin (öl. 1069/1659) *Reyhânetü'l-elibbâ'sı*,⁶ üçüncüsü de el-Muhibbî'nin (öl. 1111/1699) *Hulâşatu'l-eser*'idir.⁷ Bu kaynaklar eṭ-Ṭâluvî'nin şairliğinden ve edebiyatçılığından övgüyle söz etmektedirler. Özellikle el-Ĥafâcî'nin ona karşı sevgisi ve övgüsü ileri düzeydedir. Onunla İstanbul'da karşılaşmışlar ve aralarında bir muhabbet oluşmuştur. Hatta lafızları kullanma kudreti açısından onu *el-Makâmât* adlı eseri ile ünlü dil âlimi el-Harîrî (öl. 516/1122) ile kıyaslamaktadır.⁸ Bu kaynaklardan özetlenen yaşam öyküsüne göre eṭ-Ṭâluvî'nin babası hakkında Muhammed veya Ahmed isimleri zikredilmektedir. eṭ-Ṭâluvî nisbesi ise, Emir Ali b. Tâlû el-Artuķî'nin kızının azatlısı olan annesinden kaynaklanmaktadır. eṭ-Ṭâluvî bu nisbe ile övünmektedir. Babası, Yavuz Sultan Selim'in ordusuyla hizmetkâr olarak Şam'a gelmiş ve orada evlenmiştir. Yavuz tarafından babasına iktâ arazisi verilmiş ve aile müreffeh bir hayat yaşamıştır. 950/1543 yılında Derviş Muhammed doğmuştur. Babası zamanla iktâ arazisi karşılığında ödemesi gereken miktarı toparlayamayınca kaçmış ve aile mali sıkıntılar yaşamış, Derviş Muhammed de semercilik mesleğine yönelmiştir. En çok birlikte olduğu hocası Bedreddin el-Ġazzî'nin (öl. 984/1577) oğlu Şehâbeddin Ahmed el-Ġazzî (öl. 983/1575-76), ondaki kabiliyeti, güzel ahlakı ve muhabbeti fark edince ona bir asker gibi giyinmeyi bırakıp bir âlim gibi giyinmesini öğütlemiş ve onu ilim tahsiline yönlendirmiş, Derviş Muhammed de semerciliği bırakmıştır. Çeşitli hocalardan hikmet, tasavvuf, Hanefî fikhî, me'ânî, bed'î gibi dersler alan eṭ-Ṭâluvî, Bedreddin el-Ġazzî'den de tefsir okumuştur. İyi derecede Türkçe ve Farsça da bilmektedir. Muhyiddin b. Arabî'den çok etkilenen eṭ-Ṭâluvî, onun bazı sözlerini nazmetmiştir.⁹ İleride Şeyhülislam olacak olan Şam kadısı Çivizade Mehmed Efendi (öl. 995/1587) ile tanışıp onu bir şiirinde methedince Şam'da müderris olmuştur. Bu kaside Çivizade'yi memnun etmiş Derviş Muhammed'in tayininde etkili olmuştur. 28 beyitlik bu güzel kasidenin matlaı aşağıdaki gibidir:¹⁰ [eṭ-Ṭavîl]

أَطِيفٌ سَرَى وَهَنَا مُتَبَيِّبًا *** أَمِ الرُّؤُصُ بِكَأهِ الْحَيَا فَبَسَبَا

*Bir hayal mi, gece yarısı dertli âşığı ziyaret etmiş, yoksa bir bahçe mi, yağmurlar onu ağılatmış (sulamış) o da gülümsemiş?*¹¹

el-Muhibbî, onun müderris olarak tayininin Şam kazaskeri, şair ve hattat Ahîzâde Abdülhalim Efendi (öl. 1013/1604) vasıtasıyla olduğunu ifade etmektedir.¹² eṭ-Ṭâluvî, Ahîzâde'yi de methetmiştir.¹³ Sonuç olarak, Şam'a başkentten atanan devlet görevlileri ile iyi ilişkiler kuran Derviş Muhammed'in bu vesileyle tanındığı ve tayininin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu görevle birlikte ilmi çevrelerle teması

⁶ Şehâbeddin el-Ĥafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ ve zehretü'l-hayâti'd-dünyâ* (Mısır, 1967), 1/53-77.

⁷ Muhammed Emîn el-Muhibbî, *Hulâşatu'l-eser fi a'yâni'l-ķarni'l-ĥâdiye 'aşer* (Mısır: Matbaatu'l-Vehbiyye, 1284), 2/149-155.

⁸ Ĥafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, 1/58.

⁹ Ĥülî, (*Mukaddime*) *Sâniĥât*, 22.

¹⁰ Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî, *Sâniĥâtü düme'l-ķaşr fi muṭâraĥâti beni'l-aşr* (Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub, 1983), 1/159.

¹¹ Beyitte *بَكَاهُ* ve *تَبَسَّ* kelimeleri arasında icâbî tıbak sanatı, ayrıca istiâre, hüsn-i talil ve teşhis gibi sanatlar vardır.

¹² Muhibbî, *Hulâşatu'l-eser*, 2/155.

¹³ Ṭâluvî, *Sâniĥât*, 1/88-89.

yoğunlaşmış ve onları metheden kasideler yazmaya başlamıştır.

İleride şeyhülislâmlık yapacak olan Şam kadısı Bostanzâde Mehmed Efendi (öl. 1006/1598), onu yanına mülâzım¹⁴ olarak almış ve onu kıssâm¹⁵ olarak tayin etmiştir. Necmeddin el- Ğazzî (öl. 1061/1651) eṭ-Ṭâluvî'yi Şam'da Hanefilerin müf-tüsü olarak tanıtmıştır.¹⁶

983/1575'te görevinden ayrılan Bostanzâde onu da yanında İstanbul'a götürmüş ve medreselerden birine müderris olarak tayin etmiştir. Başkentte müderrislikten sonra makam olarak ilerleme bekleyen ancak umduğunu bulamayan ve Şam'ı çok özleyen eṭ-Ṭâluvî, Hoca Sadeddin Efendi'den (öl. 1008/1599) izin isteyerek İstanbul'dan ayrılmıştır. Fakat bu kararına da pişman olmuş, Bostanzâde ile olan tanışıklığını zayi etmemek için tekrar İstanbul'a dönmüştür.¹⁷

İstanbul'a geldiğinde Osmanlı beylerbeyi ve tarihçisi, musahip Şemsi Ahmed Paşa (öl. 988/1580) ve Bostanzâde'ye methiyeler söylemiştir. Çağırısına hemen cevap alamayan eṭ-Ṭâluvî bir süre işsiz kalmış ve çeşitli sıkıntılar çekmiştir. Çiftlik kâhyalığı bile olsa kendisine bir iş bulmasını Bostanzâde'den talep etmiş, bir süre sonra İstanbul'da Davud Paşa mahkemesinde Bostanzâde'nin vekili olarak görev yapmış ve iki yıl daha İstanbul'da kalmıştır. Bostanzâde onun dostu ve iyi bir sığınağı olmuştur.¹⁸

Sadeddin Efendi'nin vefatına kadar onunla bağlantıyı koparmayan şair, onun vefatından sonra şeyhülislâmlık yapmış olan oğulları Mehmed ve Esad Efendileri de methetmiş ve onlardan da görev talebinde bulunmuştur. Kendisine Hayreddin Paşa medresesinde 40 Osmanlı akçesi karşılığında müderrislik görevi verilmiştir. Bu görev Şam'a temelli olarak yerleşmeden önce İstanbul'da yaptığı son vazifedir.¹⁹

eṭ-Ṭâluvî'ye, İstanbul'un medrese ve mahkemelerinde çeşitli görevler verilmesinde ve şairin tanınmasında devlet ricaline ve hükümet çevresindeki âlimlere methiyeler yazmasının etkili olduğu söylenebilir. Bu anlamda, özellikle Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendi ve oğulları Şeyhülislâm Hocâzade Mehmed Efendi (öl. 1024/1615) ve Şeyhülislâm Hocaâzade Esad Efendi'yi (öl. 1034/1625) pek çok kaside ile methetmiştir.²⁰

Künyesi Ebu'l-Me'âlî olan Derviş b. Muhammed eṭ-Ṭâluvî, Ramazanın

¹⁴ Medrese mezunlarından müderrislik ve kadılık almak için sıra bekleyenlere verilen addır. Bu arada meslekî tecrübe kazanırlar ve belirli kontenjanlardan istifade ederek göreve başlarlardı. Bk. Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1971), 2/612; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 55; Mehmet İpşirli, "Mülâzemet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/31/537-539; Cihan Kılıç, "Osmanlı İlimiye Teşkilatında Kariyer Sistemi", *Turkish Academic Research Review* 3/1 (2018), 155.

¹⁵ Vefat edenlerin miraslarını taksim eden ve kadıların yardımcılarından olan şer'î memur. Bk. Said Öztürk, "Kassâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/579-582.

¹⁶ Necmeddin el-Ğazzî, *el-Kevâkibu's-sâire bi a'yâni'l-mietî'l-âşire* (Beyrût: Daru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1979), 3/19.

¹⁷ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/315.

¹⁸ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/252.

¹⁹ Muhammed Mursî el-Ĥâlî, (*Mukaddime*) *Sânihâtü düme'l-kaşr fi muṭârahâti beni'l-aşr* (Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub, 1983), 1/42, 45.

²⁰ Ĥâlî, (*Mukaddime*) *Sânihât*, 1/6-12, 42.

sonunda bayram gecesi 1014'te (Şubat 1605) vefat etmiştir.²¹

2. eṭ-Ṭâluvî'nin İstanbul'da Methettiği Âlimler

eṭ-Ṭâluvî İstanbul'da iken ulaşabildiği devlet görevlisi âlimlerin hemen hepsi hakkında şiir söylemeye çalışmıştır. Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla bu konuda onu motive eden şey, onun İstanbul'da aile ve akrabasından uzakta bir garip olması ve sığınacağı bir kapı bulmaya çalışmasıdır. Etkili kişi ve çevrelere ulaşmak için onlara methiyeler düzen şair, şiirlerinde muhatap aldığı kişinin haricinde dönemin padişahı III. Murad'ı da övmektedir. Her biri şeyhülislâmlık yapmış olan Ebu-suud Efendi (öl. 982/1574), Çivizade Mehmed Efendi (öl. 995/1587), Bostanzâde Mehmed Efendi (öl. 1006/1598), Hoca Sadeddin Efendi (öl. 1008/1599) ve oğulları Hocâzade Mehmed Efendi (öl. 1024/1615) ve Hocazâde Esad Efendi (öl. 1034/1625), Sun'ullah Efendi (öl. 1021/1612), Zekeriyâyâzâde Yahyâ Efendi'ler (öl. 1053/1644); Rumeli kazaskeri Abdülkerim b. Kutbeddin, Rumeli kazaskeri İvaz Efendi (öl. 994/1586), Rumeli kazaskeri Molla Şemseddin Ahmed b. Ruhullah Karabağı el-Ensârî (öl. 1009/1600), Şam kazaskeri Ahîzâde Abdülhalim Efendi (öl. 1013/1604), Kazasker Kafzâde Feyzullah (öl. 1020/1611-12), Kazasker Sarıgözü Mustafa Efendi (öl. 1040/1630-31); Halep kadısı Ümmüveledzâde Ali Efendi (ö. 980/1573), Şafed kadısı Sâlih b. Muhammed el-Kûrânî (öl. 1049/1639-40); müderris Nevâlî Nasuh Efendi (öl. 1003/1595), Takıyyüddin er-Râşid (öl. 993/1585) ilmiye sınıfından olup devlet görevi de bulunan ve şairin kendilerine şiir takdim ettiği şahıslardan bazılarıdır. eṭ-Ṭâluvî'nin bu şahıslara hitaben nazmettiği şiirlerden bazı örnekler şu şekildedir:

eṭ-Ṭâluvî, İstanbul'da iken bazı dostlarının tavsiyesiyle 980/1572-73'te Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi'yi (öl. 982/1574) 42 beyitlik bir kaside ile methetmiştir. Kasidenin bazı beyitleri şöyledir:²² [el-Kâmil]

وَأِلَىٰ جَنَابِ أَبِي السُّعُودِ وَرَبِّعِهِ *** نُصِّي الرِّكَابِ تَطْفِرِي بِمَرَامِ
بِجَنَابِ أَفْضَلِ عَالِمٍ وَطَيْءِ الثَّرَى *** فِي ذَا الْوَرَى أَوْفَاهُمْ بِدَمَامِ
خَيْرِ أَمْرِي لَمْ تَسْتَبْهُهٗ أَرَأُوهُ *** عِنْدَ اشْتِبَاهِ الْبَيْدِ وَالْأَعْلَامِ

Ebüsuud Hazretlerine ve evine doğru yola koyulup üzenkilere yüklen, maksad elde edersin.

Yere basan (yaşayan) âlim(ler)in en faziletlisi hazrete, insanlar içinde sözüne en vefalı olana.

Rezillerin ve seçkinlerin ayırt edilemediği esnada görüşleri zayıf olmayan en hayırlı kişiye.

eṭ-Ṭâluvî, 992/1584-85'te, Şam kadılığında tanıdığı Şeyhülislâm Çivizâde'yi²³ 24 beyitlik bir kaside ile methederek tayin edilmemesinden şikâyet etmektedir:²⁴ [el-Basîṭ]

²¹ Muhibbî, *Hulâşatu'l-eser*, 2/155.

²² Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/133-136.

²³ Hakkında bilgi için bk. Mehmet İpşirli, "Çivizâde Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/347-348.

²⁴ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/281-282.

فَفَارَقَ الشَّامَ وَالْأوطَانَ جَادُهُمَا *** كَسَحِبَ جَفْنِي هَطَالٍ مِنَ الدَّيْمِ
يُرُومُ بِالرُّومِ دَارَ الْعَدْلِ مَدْرَسَةً *** وَلَمْ يَحِدَّ عَنْ طَرِيقِ الْقَوْمِ فِي الْقَدَمِ
وَحَقَّتْ كَانُ يُعْطَاهَا يَدًا بِيَدٍ *** كَمَا تَقَرَّرُ فِي قَانُونِ عُرْفِهِمْ
هَلْ حَلَّ ذَلِكَ فِي الشَّرْعِ الْقَوِيمِ لَهُ *** أَمْ ذَاكَ قَانُونٌ مَعْلُومٌ بِأَلَا سَقَمِ

Sürekli sağanak halde yağmur yağdıran gözümün bulutları gibi cömertçe davrandığı Şam'dan ve memleketlerden ayrıldı.

Adalet yurdu İstanbul'da bir medrese istiyor. İlerleme konusunda insanları yolumdan çevirmedi.

Onun hakkı örflerindeki kanunda kararlaştırıldığı gibi elden ele verilmesidir.

Sağlam şeriatta onun bir çözümü var mı yoksa o, herhangi bir problemi olmayan bir kanun mu?

Bu dizelerden anlaşıldığı kadarıyla şair, kazasker tarafından tayin edilmemesinin sebebini sorgulamaktadır. Muhtemelen o devirde müderris tayin edilmeden önce bir nevi stajı anımsatan mülazemet sistemindeki uygulama sebebiyle atanamayan şair bu durumu eleştirmekte, kimsenin hakkına mani olmadığı için hemen görev verilmesini arzulamakta bu konuda şeyhülislâmdan yardım istemektedir.

994/1585-86'da Şeyhülislâm Çivizâde Mehmed Efendi'ye yazdığı 13 beyitlik bir başka şiirinde Şâfi'îler'in hocası İsmail b. Ahmed en-Nâblusî'nin²⁵ vefatına işaret etmiş ve Şam yöneticisinin azledilmesini talep etmiştir.²⁶

984/1576'da İstanbul kadılığına tayin edilen Bostanzade Mehmed Efendi'ye²⁷ (öl. 1006/1598) yazdığı 47 beyitlik şiirde Bostanzâde'yi methetmekte ve İstanbul'a gelişinden dolayı yaşadığı mutluluğu terennüm etmektedir:²⁸ [el-Basıṭ]

حَتَّى أَتَى بِهِ أَرْضَ الرُّومِ مُتَّجِعًا *** رَوْضًا أَرْضًا وَمَاءً بَارِدًا وَكَلَا
وَقَالَ بُشْرًا كَ رَوْضِ الْفَضْلِ قُلْتُ لَهُ *** رَوْضُ ابْنِ بُسْتَانٍ وَمَوْلَانَا فَقَالَ بَلَى

Nihayet onu İstanbul toprağına getirmişti, hoş bir bahçe, soğuk bir su ve çimenler arzular halde.

"Müjdeler olsun sana bu bir fazilet bahçesi" dedi. "Bostanzâde Efendi'nin bahçesi (mi ki bu?)" dedim ona, "tabi ki" dedi.

Bu beyitlerde 983/1575'te Şam kadılığı görevinden ayrılan Bostanzâde'nin eṭ-Ṭâluvî'yi de yanında İstanbul'a getirmesine işaret ediliyor olabilir. Bostanzâde'nin ilgisinden ziyadesiyle memnun kalan şair onu övmekte ve Allah'a hamd etmektedir:

لَمَّا آتَيْتُ جِهَاهُ الرَّحْبَ أَنْزَلَنِي *** مِنْهُ وَأَكْرَمَنِي فِي ظِلِّهِ نَزَلًا
وَمَدَّ نَحْوِي يَدًا بَيْضَاءَ ذَاتَ نَدَى *** لَا تَعْرِفُ الْمَطْلَ وَالْإِعْسَارَ وَالْبَيْحَالَ
فَرَأَى بَعْطُنِي كُلَّ الْأَنَامِ عَلَى *** مَنَى بَلَّغَتْ بِهَا مِنْ دَهْرِي الْأَمَلَا

²⁵ Hakkında bilgi için bk. Abdülhay b. Ahmed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb fi aḥbâri men zeheb* (Beyrût: Dâr İbn Kesîr, 1986), 8/430.

²⁶ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/308-309.

²⁷ Hakkında bilgi için bk. Nev'îzâde 'Atâî, *Hadâiku'l-ḥakâik fi tekmileti's-Şakâik* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), 410-413; Muhibbî, *Hulâsatu'l-eser*, 4/223-224; Muhibbî, *Nefḥatü'r-Reyhâne*, 3/73-75; Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, 4/133; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 1/256; Mehmet İpsirli, "Bostanzâde Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/311.

²⁸ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/253.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ هَذَا الْعَيْتُ أَوْلُهُ *** قَطْرٌ وَآخِرُهُ تَلْقَاهُ مُنْهَبًا

Geniş korusuna geldiğimde beni orada misafir etti ve bana gölgesinde ikramda bulundu.

Bana, bereketli, geciktirme, zorluk çıkarma ve cimrilik bilmeyen beyaz bir el uzattı.

Bu nimetlerden dolayı herkes bana imrenmeye başladı ve onlarla hayatımda emel(im)e ulaştım.

Allah'a hamdolsun ki bu yağmurun evveli bir damla sonunu ise sağanakla karşılırsın.

Şair büyük ihtimalle acilen vazife verilmesinde aracı olacağını düşündüğü Bostanzâde'ye şöyle seslenmektedir:

فَعَيْرٌ حُرٌّ كَمَا قَدْ قِيلَ مِنْ مَطَلَا *** يَا مَنْ إِذَا وَهَبَ الدُّنْيَا فَقَدْ بَجَلَا

"Geciktiren değerli ve hür bir kişi değildir" denildiği gibi. Ey, dünyayı hibe etse bile cimri davrandığını düşünen kişi!

Bostanzâde, Kahire kadılığından ayrıлып 10 Zilhicce 993/3 Aralık 1585 günü İskenderiye'ye varınca, Kahire'nin önemli simalarından Muhammed b. Muhammed el-Bekrî es-Siddîkî'ye²⁹ (öl. 1028/1618-19) yazdığı şiiri eṭ-Ṭâluvî'ye okumuş ve ondan bu şiiri örnek alarak bir şiir yazmasını istemiş, o da bu emri yerine getirerek es-Siddîkî'yi metheden 57 beyitlik bir kaside yazmıştır.³⁰ Osmanlı uleması tarafından ortaya konulan bu tür talepler şairin ulema arasında kabul gördüğünü ve şairliğine güvenildiğini göstermektedir.

Ramazân 994/Ağustos 1586'da Rumeli kazaskeri olan Bostanzâde'den 53 beyitlik bir kaside ile müderrislik talep etmiştir.³¹

Çağrısına hemen cevap alamayan eṭ-Ṭâluvî bir süre işsiz kalmış ve çeşitli sıkıntılar çekmiştir. Sık sık Bostanzâde'ye başvuran şair, sonunda 42 beyitlik bir kasidede çektiği sıkıntıları anlatmış çiftlik kâhyalığı bile olsa kendisine bir iş bulmasını istemiştir:³² [Meczu'ul-Kâmil]

هَذَا وَلَيْلٍ مِثْلُ يَوْمِ *** سَمِ الْحُثُرِ فِيهِ لَمْ أَنْمِ
أُمْسِي بِهِ حَيْرَانَ مِنْ *** فَكَّرَ الْمَعِيشَةَ فِي أَلَمِ
بُرُوبِ إِسْلَامِ بُولٍ فِي *** دَارِ الْعَرَامَةِ جَلْفَ عَمِ
لَا أَطْعَمُ الْحَبْرَ السَّوْمِيَّ *** سَدَّ بِهَا وَقَدْ مَلَيْتُ نَعَمِ
كَلاَّ وَلَا اللَّحْمَ الْقَدِيدَ *** سَدَّ وَقَدْ أَرَاهُ عَلَى وَصَمِ
مَوْلَى جَاهِ كَعْبَةَ *** وَظِلَالِ سَاحَتِهِ حَرَمِ
وَجَنَابِهِ لِشِفَاءِ أَف *** سِوَاهِ الْأَمَائِلِ مُلْتَمَمِ
تَسْعَى إِلَى أَبْوَابِهِ *** مِنْ كُلِّ فَجٍّ مُقْتَحَمِ
هَلَّا نَظَرْتُمْ نَحْوَهُ *** نَظَرَ الْمَوْلَى لِلْخَدَمِ
وَرَحْمَتُهُ بِعِدْمَةٍ *** كَرَمًا وَلَوْ دَارَ الْعَنَمِ

²⁹ Hakkında bilgi için bk. Muhibbî, *Hulâşatu'l-eser*, 2/196.

³⁰ Ṭâluvî, *Sânihat*, 1/310-314.

³¹ Ṭâluvî, *Sânihat*, 1/315-318.

³² Ṭâluvî, *Sânihat*, 1/256-259.

فَوَحِّقْ نَعْمَتِكُمْ قَسَمٌ *** مَا ذَاقَ حَلْمًا مُنْذُ كَمْ
يَا مَنْ سَحَابٌ فَضْلِهِ *** فَضَّلُ السَّحَابِ إِذَا انْسَجَمَ
لَا زِلْتُ مَحْرُوسَ الْحَنَاءِ *** سَبِّ بَعْرَةَ جَمِّ الْكَرَمِ

*Bu ve geceye yemin olsun ki Haşr günü gibi onda uyuyamadım.
Üzüntü içinde maişet düşüncesinden dolayı şaşkın bir halde akşamı ediyorum.
Kederin anlaşılması cereme yurdu olan İstanbul'un evlerinde.
Orada nimeler dolu olmasına rağmen beyaz ekmek yiyemiyorum.
Asla kurutulmuş et (pastırma) de yiyemiyorum, onu ancak kasap kütüğünde
görüyorum.*

*Bir efendi ki korusu Kâbe, sahasının gölgesi Harem'dir.
Avlusu, faziletli insanların ağızlarına şifa için öpme yeridir.
Onun kapılarına koşarlar, düşünmeden geçilen her dar boğazdan (gelerek).
Ona doğru efendilerin hizmetçilere baktığı gibi bakmanız gerekmez mi?
Ve ona merhamet etmeniz, lütfen, bir çiftlik bile olsa?
Sizin iyiliğinizin hakkı için yemin olsun ne zamandır bir et tatmadı.
Ey ihsanının bulutları, sicim gibi yağdığı zaman bulutların ihsanı olan!
Hep avlusu korunmuş olasin, tamamen cömertlik olan bir şerefle!*

Bostanzâde İstanbul kadısı, eṭ-Ṭâluvî de Davud Paşa mahkemesinde iken³³ Bostanzâde'den özür dileyen 7 beyitlik bir şiir kaleme almıştır. eṭ-Ṭâluvî'ye iftira edilerek Bostanzâde'nin aleyhinde konuştuğu dedikodusu yayılmıştır. Bunun üzerine şair masum olduğunu ifade ederek affını talep etmiştir.³⁴ [el-Kâmil]

شِمُّ الْكِرَامِ كَمَا عَلِمْتُ إِذَا جَنَى *** عَبْدٌ هَمُّ الْأَخْذِ بِالْغُفْرَانِ
كُلُّ يَهُونٍ سِوَى سَمَاتِهِ حُسْدِي *** لَمَّا فُلَانٌ يَلْتَقِي بِفُلَانِ
هُمَّ سَوْدُوا حَسْدًا بَيَاضَ صَحِيفَتِي *** بِزُخْرَافِ الْأَقْوَالِ وَالْمُهْتَانِ

Büyüklerin hasletlerindedir af yolunu tutmak, bildiğim kadarıyla, eğer bir kul onlara karşı bir hata ederse.

Bir kişi bir kişiyle görüştüğünde, hasetçilerimin sevinmesi hariç, her biri zelil olabilir.

Onlar haset ederek beyaz sayfamı karaladılar, yaldızlı sözler ve iftiralarla.

Şair, Bostanzâde'nin yaptığı iyiliklerin farkındadır ve ondan elinden tutmasını istemektedir:

وَنَقَضْتَ مِنِّي بِنْتِي وَبِنْتِي *** بِيَدِكَ أَحْسَنَ بِنْتِ الْبَنِيَانِ
فَعَلَيْكَ تَقْوِي بِي إِذَا مَا مَالِ بِي *** أَوْ دَلَّكَ أَنْتَ كُنْتَ الْبَانِي

Yıktın bünyemi ve en güzel bünyeyi ellerinle bina ettin.

Beni ayağa kaldırmalısın, eğer bir bitkinlik bana meylederse. Çünkü sen, evet sen usta oldun (hep).

Rebûlâhir 1000/Ocak 1592'de İstanbul'a gelen eṭ-Ṭâluvî, Bostanzâde'nin

³³ Büyük ihtimalle Bostanzâde aracılığı ile verilen bir görev.

³⁴ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/264.

şeyhülislâmlığını tebrik ettiği 52 beyitlik bir kaside yazmıştır.³⁵

eṭ-Ṭâluvî, 984/1576'da Sultan III. Murad'ın hocası, daha sonra şeyhülislâm olan Hoca Sâdeddin Efendi'yi³⁶ (ö. 1008/1599) Takıyyüddin er-Râsîd'in işareti ile methetmiştir. Padişahlara muallimlik yapmış bu saygın ve nüfuzlu âlimi, pek çok şair gibi eṭ-Ṭâluvî de methetmiştir. eṭ-Ṭâluvî, Hoca Sâdeddin ile Takıyyüddin er-Râsîd (öl. 993/1585) sayesinde tanışmıştır. Takıyyüddin, eṭ-Ṭâluvî'nin şiir kudretini bildiğinden şeyhülislâmı methetmesini tavsiye etmiştir. 47 beyitlik meşhur kaside-nin giriş bölümü şöyledir:³⁷ [eṭ-Ṭavîl]

مَطَالِعُ سَعْدٍ لِلسُّعُودِ مَطَالِعُ *** وَشَهْبُ الْعَلَا مِنْ أَفْقِهِنَّ طَوَالِعُ
وَأَنْجُمُ إِيْقَابِ بِأَفْلَاكِ دَوْلَةٍ *** بَدَتْ مِنْ بُرُوجِ السَّعْدِ وَالسَّعْدُ طَالِعُ

Mutluluğun doğuş yerleri ki mutlulukların doğuş yerleri vardır. Doğmaktadır ufuklarından yüceliğin yıldızları.

*Devletin feleklerinde yüksek makamın yıldızları, göründü mutluluk burçlarından ki mutluluk (Sâdeddin) talihtir.*³⁸

49 beyitlik başka bir kasidede, halinden şikâyetçi olarak Hoca Sâdeddin'den kendisine ihsan nazarıyla bakmasını talep etmektedir:³⁹ [Meczû'l-Kâmil]

أَعْنِي بِهِ سَعْدُ الْمَكَا *** رِمِ وَالْمَرَا حِمِ وَالْمَيْنُ
سِرَّ الْحَلِيقَةِ وَالْحَلِيبِ *** سَمَةِ وَالظُّهُورِ وَمَا بَطْنُ
فَاجْتَأ إِلَى أَوْابِهِ *** تَأَمَّنْ مِنَ الدَّهْرِ الْفِتَنِ
وَالثَّمْ تَرَى أَعْتَابِهِ *** فَهِيَ الْأَمَانُ مِنَ الْمِحْنِ

Onunla faziletlerin, merhametlerin ve iyiliklerin Sadeddin'ini kastediyorum.

Halifenin, mahlûkâtın, açık ve gizli olanların sırrını...

Onun kapılarına sığın ki zamanın fitnelerinden emin olasın!

Eşiklerinin toprağını öp! Odur sıkıntılardan kurtulmak.

Bu çağrılar yankı bulmuş ve Sadeddin Efendi'nin şaire çok yardımcı olmuştur.⁴⁰

Aşağıda değinileceği üzere müderris olarak vazifelendirilme konusunda kazasker Abdülkerim Efendi'den bir türlü arzuladığı desteği göremeyen şair, onun vaatlerinin hep boş çıktığını ifade ederek önce Şeyhülislâm Çivizâde Mehmed Efendi'nin aracılığını talep eden bir kaside ile onu methetmiş, sonra da padişah hocası Sâdeddin Efendi'ye Şaban 992/Eylül 1584'te 12 beyitlik bir kaside ile durumunu arz edip onun da aracılığını talep etmiştir.⁴¹ [eṭ-Ṭavîl]

أَلَا هَلْ لِنُظْمٍ لَا يُطَاقُ دَفَاعٌ *** وَدَعْوَى عَلَى الْخُصْمِ الْأَكْدِّ سَاعٌ

³⁵ Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/133-135.

³⁶ Hakkında bilgi için bk. 'Aṭâi, *Hadâîku'l-hakâik*, 429-431; Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, 3/18-19; Bursalı, *Osmanlı Müellifleri*, 3/67; Şerafettin Turan, "Hoca Sâdeddin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/196-198.

³⁷ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/269-272.

³⁸ Bu çeviriye göre beyitlerde tam cinâs vardır. السعد kelimeleri ile mutluluk veya Sâdeddin ismi kastedilmektedir.

³⁹ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/274-276.

⁴⁰ Hülî, (*Mukaddime*) *Sânihât*, 1/42.

⁴¹ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/283.

فَلَمْ يَبَقْ فِي قَوْسِ النَّبْصِ مَنْرَعٌ *** وَقَدْ طَالَ مِنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ نِزَاعٌ
 إِذَا هُوَ لَمْ يُنْجِزْ عَلَى الْقُرْبِ مَوْعِدًا *** بِمَنْصِبِ دَرْسٍ لَيْسَ عَنْهُ دِفَاعٌ
 وَلَمْ أَرْجُ مِنْهُ مُنْصَبًا قَطُّ إِنَّمَا *** رَجَوْتُ نَدَى سَعْدِ نَدَاهُ طِبَاعٌ
 وَلِي مِنْكَ وَعْدٌ قَدْ تَرَاحَى نِجَازُهُ *** فَمَنْ بِيَعَادِ خُطَاهُ سِرَاعٌ
 فَأَنْجِزْهُ بِالْأَمْرِ الْمَطَاعِ فَهَدِهِ *** أَوْ أَمِرْكُمْ فِي الْحَافِقِينَ تَطَاعٌ

Dikkat edin, bir zulmü defetmeye güç yetirilemez mi, inatçı, hasım bir düşmanı dava etmek duyulmaz mı?

Düşünme kavsinde (beyinde, kafada) herhangi bir akım kalmadı. Abdülkerim ile çekişme çok uzadı.

Yakında eğer o, ders payesine dair vadini yerine getirmezse, artık savunulamaz.

Ben ondan asla bir makam istemiyorum. Ancak ben Sâdeddin'in cömertliğini istiyorum ki cömertliği onun huyudur.

Senin bana yerine getirilmesi gecikmiş bir sözün var. Adımları hızlı olan bir rando ile bana iyilik yap!

İtaat edilen bir emirle onu yerine getir! Çünkü sizin bu emirlerinize doğuda ve batıda itaat edilir.

Yine Kazasker Abdülkerim'in zulmünden kaçıp Hoca Sâdeddin Efendi'ye dua ederek onun affına, lütfuna ve keremine sığındığı 51 beyitlik bir kaside yazmıştır.⁴² Çok farklı kelimeler kullandığı, ezgi, şarkı, sataşma, atışma bahri olan⁴³ recezle söylediği hareketli kasidede tayin edilmemekten kaynaklanan kızgınlığını ifade etmiştir: [Meczûu'r-Recez]

فَهُوَ الَّذِي بَصُدَّنِي *** مِنْ جَهْلِهِ عَن مَطْلَبِي
 وَكَلَّمَا سَأَلْتُهُ *** مَدْرَسَةً بَرَحَ بِي
 وَمَا دَرَى بَأْتَنِي *** عَبْدٌ لِسَائِي الرَّتَبِ
 سَعْدُ الْبَرَايَا عَالِمٌ *** أَرَاؤُهُ كَالشُّهْبِ
 مَوْلَى جِمَاهُ حَرَمٌ *** أَمَّنْ لِأَهْلِ الطَّلَبِ
 تَهْوَى لَهُ أَفئِدَةٌ *** مِنْ عَجْوِهَا وَالْعَرَبِ

Cehaletinden dolayı odur benim talebimi engelleyen.

Her medrese istediğimde bana sıkıntı verdi.

Hâlbuki bilmiyor, benim yüce rütbelere layık bir kul olduğumu.

Mevcûdâtın Sâdeddin'i, görüşleri alevli yıldız gibi bir âlimdir.

Maruzatı olanlar için mekânı harem ve emniyet bölgesi gibi olan bir efendidir.

Arap olsun acem olsun gönüller ona sevdalıdır.

Şair, 993/1585 senesinin Ramazan Bayramı'nda Sâdeddin Efendi'nin bayramını 75 beyitlik bir kaside ile tebrik etmiş ve bu şiirde Şam'a olan hasretini de dile getirmiştir.⁴⁴ Şam'a hasret ve methiye bölümlerinden bazı beyitler şunlardır: [er-Remel]

⁴² Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/284-287.

⁴³ Celâl el-Hanefî, *el-'Arûz* (Bağdad: Matbaatu'l-Âni, 1398), 489.

⁴⁴ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/292-296.

شَامَ بَرَقَ الشَّامُ بِالرُّومِ جَزُوعًا *** فَاَنْبَرَتْ اَجْفَانُهُ تُذْرِي الدَّمُوعَا
 هَبَّ مِنْ عَلَيَا دِمَشَقٍ مَوْهِنَا *** هَبَّةَ الْمُصْبَاحِ فِي اللَّيْلِ دَرِيْعَا
 جَرَعَ الْاَفَاقُ فِي هَيْبَتِهِ *** وَاَتَى الرُّومَ سَرَى الْاَيِّمِ جَزُوعَا
 خَفَقَتْ رَايَاتُهُ فِي اَفْقِهِ *** خَفَقَانَ الْقَلْبِ قَدْ اَمْسَى مَرُوعَا
 وَقَعَتْ شُعْلَتُهُ وَسَطَ الْحَسَا *** وَسَنَاهَ طَالَ فِي الْجُوْرِ رُفِيْعَا

Şam'ın şimşegi İstanbul'da sızlanarak çaktı. Gözyaşları akıtarak gözler harekete geçti.

Geceleyn lambanın hızlıca titremesi gibi gece yarısı Dimeşk'in yüceliğinden esti.

Onun esmesiyle ufuklar titredi ve İstanbul'a geldi, geceleyn titreyerek gelen yılının gelmesi gibi.

Ufuklarında bayrakları dalgalandı, korkmuş kalbin çarpması gibi.

Şulesi gönlün orta yerine düştü. Parlaklığı havada yükselerek uzayıp gitti.

Sâdeddin Efendi ile ilgili kısımdan bazı beyitler de şöyledir:

قُلْتُ هَهَاتَ سَفِيْعٌ أَوْ أَرَى *** فَضَلَ سَعْدِ الدِّينِ فِيهِنَّ سَفِيْعَا
 سَعْدُ دِينَ اللَّهِ مَجْلَى سِرِّهِ *** فِي ظُهُورِ بَلَعِ السَّفْتِ الرَّفِيْعَا
 مُظْهِرُ الْأَلْطَافِ قِيَاضُ النَّدَى *** عَنِ آيَادِ تُحْجِلُ الْعَيْتَ الرَّفِيْعَا
 عَالِمٌ عَذْبُ السَّجَايَا نَاسِكٌ *** كُلَّمَا اَزْدَادَ تَقَى زَادَ خُشُوعَا
 قَاوَتْ لَهِ فِيهِ حَشِيْبَةٌ *** يَقْطَعُ اللَّيْلَ قِيَامَا وَرُكُوعَا

Dedim, heyhat, ne kadar uzak! Şefaattçidir o veya Sâdeddin'in ihsanını onlar hakkında şefaattçi görüyorum.

Allah'ın dininin uğuru (Sa'd'ı), sırrının parlaması ortaya çıktığında yüksek tavana (semaya) ulaştı.

Lütufları izhar eden, cömertliği ilkbahar yağmurunu utandıran ellerden taşan,

Seciyeleri hoş bir âlimdir, zahittir, takvası her arttığında huşusu artmaktadır,

Allah'a boyun eğendir, onda bir haşyet vardır, geceyi kıyam ederek ve rükû ederek böler.

eṭ-Ṭâluvî'nin Hoca Sâdeddin'e methiye yazma amaçlarından biri de ondan müderrislik vazifesinde yeni makamlar ve görevler talep etmesidir. Bu şiirlerden biri Ramazan 994/Ağustos-Eylül 1586 tarihli 48 beyit,⁴⁵ diğeri tarihsiz ve 17 beyittir.⁴⁶ Tarihsiz şiirden bazı örnek beyitler şunlardır: [Meczûu'r-Remel]

كَيْفَ لَا يَرْتِي حِلَالِي *** وَأَنْفِصَالِي عَنْ عِيَالِي
 كَيْفَ لَا يَسْخُو لِعَبْدٍ *** بِتَرَقٍّ وَأَنْفِصَالٍ⁴⁷
 كَيْفَ لَا وَالْفَضْلُ مِنْهُ *** كُلَّ حِينَ فِي تَوَالِي
 فَهُوَ سَعْدُ الْمَلِكِ وَالْأَمْرُ *** سَلَكَ قِيَاضُ التَّوَالِي

⁴⁵ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/303-306.

⁴⁶ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/296-297.

⁴⁷ Terakki ve inîşâl Osmanlı medreselerindeki kadro sisteminde kullanılan kelimelerdendir. Terakki makamın yükselmesi demektir. İnîşâl ise bir görevi tamamladıktan sonra bir sonraki göreve atanmak için görevsiz olarak bekledikleri süreyi ifade etmektedir. Bk. Kılıç, "Osmanlı İlimiye Teşkilatında Kariyer Sistemi", 164.

Nasıl halime ve ailemden ayrılmama ağıt yakmaz?

Nasıl bir kula ilerleme ve (görev) bekleme ile cömertlik yapmaz?

Nasıl olmaz? İhsan peş peşe hep ondandır.

O, padişahın ve mülklerin bağısı bol uğurudur (Sa'd'ı)

Mağrib Kralı Ahmed b. Abdullah'ın⁴⁸ makamından gönderilen yazıya, Hoca Sâdeddin, eṭ-Ṭâluvî'nin cevap vermesini emretmiş o da 9 beyitlik bir kaside yazmıştır.⁴⁹ Bu durum şairin devlet adamları ve ulemâ nezdinde kendisine güvenilen ve dolayısıyla da görevler verilen bir şahsiyet olduğunun göstergesidir.

Sâdeddin Efendi'ye hitap ettiği 11 beyitlik bir başka şiirinde de taleplerinin gerçekleşmesini beklemektedir:⁵⁰ [Mezû'î-Remel]

أَيُّهَا السَّعْدُ الَّذِي أَصَبَ *** فَمَاكَ رَبِّي وَأَصْطَفَاكَ
لِمُرَادِ اللَّهِ يَجْرِي *** أَمْرُهُ طَوْعَ رِضَاكَ
أَنْجِزِ الْوَعْدَ لِعَبْدٍ *** سَيِّدِي طَالَ بَقَاكَ
عَبْدٌ رِقٌّ لِرَبِّكَ *** مَا لَهُ إِلَّا رَجَاكَ

Ey Rabbimin tertemiz kılıp seçtiği Sâdeddin!

Allah'ın Murad'ı (Padişah III.) için ki onun emri senin rızana uygundur.

Senin (kapında) uzun süre kalan bir kul için sözü tut efendim!

İlerleme için ubudiyetin kulu ki onun sana rica etmekten başka yapacağı bir şey yoktur.

İkinci beyitte Hoca Sâdeddin'in Padişah III. Murad nezdindeki nüfuzuna telmih vardır.

eṭ-Ṭâluvî, Rebûlâhir 994/Mart 1586'da Hoca Sâdeddin'e yazdığı bir şiirde, ilkbaharın gelişini (nevruz-u sultânî, sultan nevruzu) kutlayan bir şiir yazarak Şam'a gitmek için izin istemiştir. 47 beyitlik kaside Şam'a özlem ve methiye ile başlamış, daha sonra Sâdeddin Efendi'ye ve padişaha övgüye geçilmiştir. Bu esnada İstanbul'da üç sene kaldığını belirten şair, Şam'a gitmek için Hoca Sâdeddin'den izin isteyerek tebriğini arz etmiştir. Bazı beyitler şöyledir:⁵¹ [eṭ-Ṭavîl]

وَعَامَانِ قَدْ مَرَّ وَذَا الْعَامُ ثَالِثٌ *** وَهَنَّ إِلَى ذَاكَ الْجَنَابِ جُنُوحُ
عَسَى فَضْلُ سَعْدِ الدِّينِ يَعْطِفُ نَحْوَهُمْ *** عَنَانِي وَقَصْدِي فِي عَلَاهُ نَجِيحُ
إِمَامُ الْهُدَى سَعْدُ الرَّايَا مُهَدَّبُ الْ... *** سَسَجَايَا لِأَنْوَاعِ الْعَطَاءِ نَفُوحُ
مُلَقَّنُ ظِلَّ اللَّهِ مُظْهِرُ آيَةٍ *** بِرَقْمٍ عَلَى نَفْسِ الذَّوَاتِ يُلُوحُ
مُرَادُ حَبَاهُ اللَّهِ مُلْكًا مُخَلَّدًا *** وَعَمْرًا طَوِيلًا عَنْهُ يَقْصُرُ نُوحُ
فَعَبْدُكَ فِي طَامِي عُبَابِكَ طَامِعٌ *** وَإِنْ يَكُ ذَا ذَنْبٍ فَأَنْتَ صَفُوحُ
لَيْتَنِي عَنَانَ السَّيْرِ نَحْوَ دِيَارِهِ *** فَقَدْ طَالَ مِنْهُ عُرْبَةٌ وَنُزُوحُ

İki sene geçti bu üçüncüsü. Onlar, bu hazrete meyletmektedir.

Umulur ki Sâdeddin'in fazlı onlara doğru meyleder. Yönelişim ve kastım onun yüceliğinde devamlıdır.

⁴⁸ Hakkında bilgi için bk. Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, 1/289; Muhibbî, *Hulâşatu'l-eser*, 1/222.

⁴⁹ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/307.

⁵⁰ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/297-298.

⁵¹ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/299-302.

Hidayetin imamı, mevcudatın uğuru (Sâdeddin'i), ahlaklı, çokça ih sanda bulunan.

Allah'ın gölgesinin (Halife III. Murad) hocası, varlıkların özü hakkındaki ayetlerini görünen bir yazı ile izhar eden.

(O, Sultan) Murad'dır. Allah ona ebedi bir mülk ve Hz. Nuh'un ömrünün kısa kalacağı uzun bir ömür versin.

Senin kulun, coşmuş denizinde ümit içindedir. Eğer o hatalysa sen affedensin.

Seferin üzengisini memleketine doğru bükmek için. Çünkü onun gurbeti ve yalnızlığı uzun sürdü.

eṭ-Ṭâluvî, Zilkade 1000/Ağustos 1592'de Sâdeddin Efendi'ye yazdığı 56 beyitlik kasideye uzun bir gazelle giriş yapmış ardından Hoca Sâdeddin'i methetmiş ve bir şair olarak kendisinden de gururla bahsetmiştir:⁵²

الإِمَامُ الْجَلِيلُ عَوْتُ الْبَرَايَا *** عَيْثُهَا الْمُرْتَجَى نَدَى إِحْسَانِهِ
نَاصِرُ الْحَقِّ وَالشَّرِيعَةِ وَالدَّيْبِ *** سِنِ بَعْرِي سِنَانِهِ وَلِسَانِهِ
عَبْدُكَ الطَّالِبِيُّ مَنْ قِيلَ فِيهِ *** شَاعِرُ الْعَصْرِ بِحُرِّيٍّ⁵³ زَمَانِهِ
كَمْ لَهُ فِيكَ مِنْ فَوَائِدٍ عُرِّ *** كَالدَّرَارِيِّ يُحْجَلُنْ دَرَّ جَمَانِهِ

Ulu imam, mahlûkâtın gavsı. Beklenen yağmuru ihsanının cömertliğidir.

Kılıcının ve dilinin keskinliğiyle hakkın, şeriatın ve dinin destekçisidir.

Kulun eṭ-Ṭâluvî, hakkında çağın şairi, zamanının Buhturîsi denilendir.

Senin hakkında onda beyaz incileri utandıran parlak inciler gibi nice göz alıcı faydalar vardır.

Bu beyitlerde şair Hoca Sâdeddin'i övmekle birlikte kendi şairliği ile de gururlanmaktadır.

Hoca Sâdeddin Efendi'ye bu kadar çok şiir yazmasının sebebi onun nüfuzlu bir ilim ve devlet adamı olması olabilir.

Hoca Sâdeddin'in büyük oğlu şeyhülislâmlık yapmış olan Hocazâde Mehmed Efendi'nin⁵⁴ (öl. 1024/1615) 994 Cemâziyelevvel'inde (Mays 1586) İsmihan Sultan Medresesi müderrisliğine tayin edilmesine 17 beyitlik bir kaside ile tarih düşürmüştür. Bu tayinle medresenin şeref kazandığının belirtildiği şiirin bazı beyitleri şöyledir:⁵⁵ [Meczûu'l-Kâmil]

قَدْ نِلْتِ يَا خَيْرَ الْمَدَارِسِ *** شَرَفًا حَمَاهُ السَّعْدُ حَارِسِ
بِمُحَمَّدِ سَمْسِ الْعُلُوِّ *** م وَبَدْرِهَا الرَّأْيِي الْمَعَارِسِ
مِنْ دَوْحَةِ سَعْدِيَّةٍ *** طُوبَى لَهَا فَرَعٌ مُجَانِسِ
وَبِهِ لِأَسْمَا حَانٍ فَخْذٍ *** رِّ فِي الْمَدْرَسِ وَالْمَدَارِسِ
هَذَا الَّذِي تَارِيخُهُ *** مَلَأَ بِهِ شَرَفُ الْمَدَارِسِ⁵⁶

⁵² Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/140-143.

⁵³ Meşhur bir Arap şair (ö. 284/897)

⁵⁴ Hakkında bilgi için bk. 'Aṭâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 575-577; Mehmet İpşirli, "Mehmed Efendi, Hocazâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/452-453.

⁵⁵ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/298-299.

⁵⁶ Ebced hesabına göre: م لا : 71 + به : 7 + شرف : 580 + المدارس : 336 = 994

Sâdeddin Efendi'nin bekçi olarak himaye ettiği bir şerefe ulaştın ey medreselerin en hayırlısı!

İlimlerin güneşi ve dolunayı, aslı pâk (Hocazâde) Mehmed Efendi ile.

(O), bütün güzelliklerin kendisine ait olduğu Sa'diyye ulu çınarından aynı tür bir daldır.

Müderrisler ve medreseler içinde onunla İsmihan Medresesi'ne ait bir övünç vardır.

Bu tarihi şöyle olandır: "Medreselerin şerefini ona doldurdu."

Babasından dolayı Mehmed Efendi'nin kolayca tayin edildiği şiiirden anlaşıl-
maktadır.

eṭ-Ṭâluvî, Hoca Sâdeddin'in oğlu Şeyhülislâm Hocazâde Esad Efendi'yi⁵⁷ (öl. 1034/1625) de methetmiş ve ondan Mahmud Paşa'da⁵⁸ nâiblik⁵⁹ görevine tayini için şefaathçi olmasını talep etmiştir. Esad Efendi bu sırada Süleymaniye Medresesi müderrisidir. Hocazâde orada Ocak 1590-Temmuz 1593 tarihleri arasında müderris olduğuna göre şiiir bu tarihler arasında yazılmıştır.⁶⁰ [el-Munserih]

أَسْعَدُ شُهَبَ السَّيِّءِ أَسْعَدُهَا *** وَأَسْعَدُ الْفَاضِلِينَ أَسْعَدُهَا
إِمَامُهَا صَدْرُهَا مُهَدِّبُهَا *** سَيِّدُهَا سَعْدُهَا مُسَوِّدُهَا
مُحَمَّدُ بَاشَا وَتِلْكَ مِنْهُ يَدٌ *** أَشْكُرُهَا مَدَّتِي وَأَحْمَدُهَا

Semanın yıldızlarının en mutlusu onun Esadı'dır. Erdemlilerin en mutlusu da onun Esadı'dır.

Onun imamı, ileri geleni, ahlaklısı, efendisi, uğuru ve yiğididir.

Mahmud Paşa, işte ondan bir destektir. Sürem boyunca ona teşekkür edip onu öveceğim.

eṭ-Ṭâluvî, bir gün, göz rahatsızlığı çeken dostu Muhammed Emin es-Sâbîkî'nin⁶¹ (öl. 1019/1610-11) yanına gelmiş, o sırada Süleymaniye Medresesi müderrislerinden Hocazâde Esad Efendi'nin, es-Sâbîkî'nin halini sormak üzere gönderdiği şahıs da gelmişti. es-Sâbîkî, Esad Efendi'ye eṭ-Ṭâluvî'nin cevap vermesini istemiş, o da bir kaside ile cevap vermiştir.⁶² es-Sâbîkî ile Esad Efendi arasında muṭâraha devam etmiş, es-Sâbîkî, yine eṭ-Ṭâluvî'den Esad Efendi'ye cevap vermesini istemiştir. Şair, Cemaziyelevvel 1000/Mart 1592'de aynı kafiye ile bir kaside daha yazmıştır.⁶³

⁵⁷ Hayatı hakkında bk. 'Atâî, *Hadâîku'l-hakâik*, 690-692; M. Münir Aktepe, "Esad Efendi, Hocazâde", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/340-341.

⁵⁸ Muhtemelen Mahmud Paşa semtinde bulunan Mahmud Paşa Külliyesi'ndeki mahkeme, bk. Filiz Gündüz, "Mahmud Paşa Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/380-381; Sevim Erdem - Hülya Arat, "199 Numaralı (H. 1322-1324 / M.1904-1907) Mahmud Paşa Mahkemesi Şer'îyye Siciline Göre Alacak Verecek Meselesi'nin Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 63 (2018), 577, 579, 588.

⁵⁹ Kadıların temsilcisi, vekili ya da yardımcısı anlamında bir kavram, bk. Mehmet İpsirli, "Nâib (Osmanlılar'da)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/312-313.

⁶⁰ Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/143-144.

⁶¹ Hakkında bilgi için bk. Muhibbî, *Hulâsatu'l-eser*, 4/290.

⁶² Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/164.

⁶³ Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/165.

Kurban Bayramı'nın 4. Günü (13 Zilhicce 1009/15 Haziran 1601) deniz yoluyla İstanbul'a ulaşan eṭ-Ṭâluvî, o sırada şeyhülislâm olan Sun'ullah Efendi'yi⁶⁴(öl. 1021/1612), بِكَ الْمَلِكُ صُنِعَ اللهُ يُزْهِى وَيَزْدَهِي *** بِرَأْيِكَ مِنْهُ مَنَبْرٌ وَسَرِيرٌ (İktidar seninle kuvvetlenir ey Sun'ullah ve senin görüşünle gururlanır minber ve taht) diye başlayan 29 beyitlik bir kaside ile methetmiştir. Şeyhülislâm'a övgüler yağdıran şair, Şam'dan İstanbul'a yeni geldiğini belirterek ondan müderrislik görevi talep etmektedir.⁶⁵

eṭ-Ṭâluvî, 992/1584-85'de Rumeli kazaskeri Abdülkerim b. Kutbeddin'e⁶⁶ 67 beyitlik bir methiye yazmıştır. Bu methiyede şair, kazaskerden kendisini müderris olarak tayin etmesini talep etmektedir.⁶⁷ Kasidenin matlaı aşağıdaki beyittir: [Muḥalle'u'l-Basîṭ]

مَوْلَايَ يَا قَاضِيَ الْعَسَاكِرِ *** يَا مِنْ لِسَانِي نُعْمَاءُ شَاكِرٌ
يَا عَالِمًا جَلَّ عَنْ شَبِيهِ *** وَعَنْ مَثِيلٍ وَعَنْ مُنَاطِرٍ

Efendim, ey kazasker, ey dilimin iyiliğine şükrettiği!

Ey, herhangi bir benzerden, denk olandan ve eş olandan ulu olan âlim!

Kazaskere methiye ile başlayan şair, ilerleyen beyitlerde ondan müderrislik vazifesi talebinde bulunmaktadır.⁶⁸

مَوْلَايَ عَطْفًا عَلَى غَرِيبٍ *** بِالرُّومِ أَمْسَى وَلَيْسَ رَائِرٌ
أُحْنَتَ عَلَيْهِ صُرُوفُ دَهْرٍ *** وَقِيَّتَ ظُلْمًا عَلَيْهِ جَائِرٌ
وَفَرَّقَتْ مِنْهُ شَمْلَ دَرْسٍ *** كَانَتْ عَلَيْهِ قَدَمًا يَثَابِرُ
عَطْفًا عَلَيْهِ فَإِنَّ فِيهِ *** مَحَلَّ صُنْعِ وَأَنْتَ قَادِرُ

Efendim, İstanbul'da ziyaretçi olmayan, orada ikamet eden şu garibe merhamet!

Senin korundun ama onu perişan etti musibetler, zulmederek ve haksızlık ederek.

Devamla, sabırla gidip geldiği ders vazifesini ondan ayırdı.

Merhamet ona! Bu konuda yapılacak bir şey var ve sen ona kadirsin.

Bu beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla şair, muhtemelen Bostanzâde aracılığı ile aldığı müderrislik görevini kaybetmiş ve onu tekrar alabilmek için bu işi yapabilecek olan kazaskerden yardım talep etmektedir. Bu girişimden sonuç alamayan şair, kendisine söz veren kazaskere ulaşabilmek için Şeyhülislâm Çivizâde Mehmed Efendi'den (öl. 995/1587) şefaata istemektedir.

eṭ-Ṭâluvî, Rumeli kazaskeri Abdülkerim b. Kutbeddin Efendi yerine Kazasker İvaz Efendi'nin (öl. 994/1586) 993/1585'te tayin edilmesine 18 beyitlik bir kaside ile tarih düşürmüş ve onu methetmiştir.⁶⁹ Şiirin başlangıç ve sonuç beyitleri şöyledir: [Meczû'u'l-Ḥaffî]

⁶⁴ Hakkında bilgi için bk. 'Aṭâî, *Hadâîku'l-ḥakâik*, 2/552-557; Muhibbî, *Ḥulâşatu'l-eser*, 1/296-298; Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, 3/233-234; Mehmet İpşirli, "Sun'ullah Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/530-532.

⁶⁵ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 2/270-271.

⁶⁶ Hakkında bilgi için bk. Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/276-277.

⁶⁷ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/276-280.

⁶⁸ Ḥâlî, (*Mukaddime*) *Sâniḥât*, 1/40.

⁶⁹ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/290-291.

أَبْشِرُوا حَظَّنَا تَهْضُ *** بَعْدَ مَا كَانَ قَدْ رَمَضَ
 وَسَنَا بَارِقُ الْمُنَى *** بَعْدَ طُولِ الْجَفَا وَمَضَ
 أَنْتَ ذَاكَ الَّذِي عَلَا *** مَا بِهِ جَاءَ وَأَنْتَهَضُ
 فَمُ وَخُذْهُ مُؤَرَّخًا *** جَدِّ الدِّينِ يَا عَوْضُ⁷⁰

Kavrulduktan (kötü gittikten) sonra yaver giden şansımızı müjdeleyiniz!

Ümidin şimşeği parladı, uzun süren verimsizlik ve sönüklükten sonra.

Sen şu geldiğin görevde ulu olan kişisin, (haydi) ilerle!

Kalk ve ona sarıl, tarih düşerek: "Dini yenile ey İvaz!"

Kasideden anlaşıldığı kadarıyla şair, kendisini bir türlü müderris olarak atamayan Abdülkerim Efendi'nin görevden alınmasına ve yerine İvaz Efendi'nin tayin edilmesine çok sevinmiş ve bunu bir şiirle göstermiştir.

Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî, Şevvâl 1000/Temmuz 1592'de Rumeli kazaskeri olan Molla Şemseddin Ahmed b. Ruhullah Karabaği el-Ensârî'yi⁷¹ (öl. 1009/1600) 33 beyitlik bir kaside ile tebrik etmiştir.⁷² Bu kasidede el-Ensârî'yi övmüş ve ondan terakki de talep etmiştir.

سُرُورًا بِأَحْمَدَ مَوْلَىٰ وَبِإِي *** قَصَاءَ الْعَسْكَرِ فِي رُومِ إِبِلِي
 سَمِيَّ نَبِيِّ هُدَى الْأَفْضَلِ *** سَفِينِ الْوَرَى أَحْمَدَ الْمُرْسَلِ
 وَلَمْ يَبْقَ بِالْبَابِ مِنْ سَائِلٍ *** سِوَى دَمْعِ دَرُوشِكِ السَّائِلِ
 وَجُدْ بِتَرْقٍ لَهُ فَاصِلٍ *** كَعَزْمِكَ أَوْ حُكْمِكَ الْفَاصِلِ

Rumeli'de kazasker olan Ahmed Efendi'ye sevinerek.

Hidayet yolunun en faziletli nebisinin adaşı, insanların şefaatçisi, gönderilen Ahmed.

Derviş'inin akan gözyaşının dışında kapında bir dilenci kalmadı.

Azmin ya da kesin kararın ile görevden alıp (daha yüksek bir makama) terakki ile ona cömert davran!

Ahîzâde Abdülhalim Efendi⁷³ (öl. 1013/1604): Müderrislik, kadılık ve kazaskerlik yapmıştır. Şair ve hattattır. Fıkıhla ilgili eserleri vardır. eṭ-Ṭâluvî, onunla 1010/1601-02 yılında İstanbul'da görüşmüş, ondan övgüyle ve dua ederek söz etmiştir. 8 beyitlik bir methiyesinin baş tarafı şöyledir:⁷⁴ [el-Basîṭ]

عَلَّامَةُ الرُّومِ قَاصِي الْعَسْكَرِينَ بِهَا *** مِنْ حُكْمِهِ فِي الْقَضَايَا تَابِعُ الْقَدَرِ
 عَبْدُ الْحَلِيمِ أَخِي زَادَةَ الَّذِي تَلَيْتُ *** فِينَا مَنَاقِبُهُ كَأَلَايِ وَالسُّورِ
 مُحَمَّدُ الْإِسْمِ مَيِّمُونُ النَّيْبِيَّةِ فِي *** أَسْرَةِ الْوَجْهِ مِنْهُ طَلَعَةُ الْقَمَرِ

İstanbul'un allâmesi ve oranın kazaskeri, davalardaki hükmü kadere tabi olan

⁷⁰ Ebced hesabına göre: عوَض : 876 = 993 + 11 : يا : 95 : الدين : 11 + جدد :

⁷¹ Hayatı hakkında bk. Bilal Dedeyev - Yusuf Küçükdağ, "Osmanlı Devleti'nde Azerbaycanlı Bir Âlim: Molla Şemseddin Ahmed Karabaği", *Belleten* 83/296 (2019), 74-76.

⁷² Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/138-140.

⁷³ Hakında bilgi için bk. Muhibbî, *Hulâsatu'l-eser*, 2/319-322; Mehmed Süreyyâ, *Siçill-i Osmanî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 3/302; Mehmet Tâhir Bursalı, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaai 'Âmire, 1333), 1/228; Hasan Güleç, "Ahîzâde Abdülhalim Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/548.

⁷⁴ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/88.

kişi.

Ahîzâde Abdülhalim, aramızda menkıbeleri ayetler ve sureler gibi okunan.

İsim Muhammed (övlümü), sınanmış, yüzündeki mutluluklar ayın parlayarak doğuşu...

eṭ-Ṭâluvî, Halep kadısı Ümmüveledzâde Ali Efendi'yi⁷⁵ (ö. 980/1573) 980/1572-73 tarihinde dostu Takıyyüddin b. Abdülkadir et-Temîmî'nin⁷⁶ (ö. 1010/1601) tavsiyesiyle methetmiştir.⁷⁷ 38 beyitlik kasidenin bazı beyitleri şu şekildedir: [el-Vâfir]

فَهَلْ لَكَ يَا عَلِيَّ ۖ الْقَدْرَ يَوْمًا *** مِّنْ وَالَاكَ مِنْ عَهْدٍ وَفِي
بَقِيَّتِ بِنِعْمَةٍ تَنْمِي وَعَيْشٍ *** ثَوْتٌ بِظِلَالِهِ النُّعْمَى هَبِي
وَلَا تُغِيبْ لَكَ الْأَنْوَاءُ رُبْعًا *** رَوَاءَ بِالْعَدَاءِ وَبِالْعَيْشِي

Senin için bir gün var mı ey kadri yüce olan, vefalı bir ahitten dolayı sana destek olana?

Artan bir nimet ve gölgesine hoş nimetin yerleştiği bir yaşantı içinde kaldın.

Yağmurlar her gün senin için sabah akşam evine bolca yağsın!

984/1576'da Şafed⁷⁹ ve Kenan toprağına kadı tayin edilen Sâlih b. Muhammed el-Kûrânî'ye⁸⁰ (öl. 1049/1639-40) yazdığı 17 beyitlik bir şiirle tarih düşürmüş-tür ve onu methetmiştir:⁸¹ [es-Serî']

وَلَاكَهُ السُّلْطَانُ أَنْعَمِي بِهِ *** مَرَادٌ ظِلُّ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاحِ
مِنْ بَعْدِ مَا كَانَ لَهُ طَالِبًا *** حَمْسُونَ كُلَّ نَحْوِهِ قَدْ أَلَاحَ
يَا صَفَدَ الْعَلِيَاءِ بُشْرَاكَ قَدْ *** حَلَّ مَعَانِكَ الرَّحَابَ الْفَسَاخَ
بَعْدَ صَلَاحِ الدِّينِ شَيْخِ الْوَرَى *** صَلَاحٌ مَوْقَى رَبِّ جُودِ مَبَاحِ
وَمُنْدُ أَصْفَاكَ دِيَارًا لَهُ *** وَأَلَاحَ فِي رَيْعِكَ مِنْهُ فَالَاخَ
قُلْتُ لِمَنْ يَسْأَلُ تَارِيخَهُ *** وَلَكَيْتَ دَمَ صَلَاحِ دَارِ الصَّلَاخِ ۖ

Seni ona sultan tayin etti, onunla kast ediyorum ki hoşgörü Rabbinin gölgesi Murad (III).

Ona elli kişi talip olduktan sonra, her biri ona doğru ortaya çıktı.

Ey yüceliğin Şafed'i, müjdeler olsun sana! Geniş avlulu köşklerine yerleşti,

Halkın şeyhi Selahaddin'den sonra, görünen cömertliğinin Rabbinin kulu Salih.

⁷⁵ Hakkında bilgi için bk. İsmail Paşa Bağdatlı, *Hediyetü'l-ârifin esmâu'l-müellifin ve âsârü'l-muşannifin* (İstanbul: Behiyye Matbaası (Maarif Vekâleti desteğiyle), 1951), 1/748; Beşir Âmir, *Kânûnî Sultan Süleyman Devrinde Araçça Şiir Yazan Türk Şairleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 1984), 180-181; Hüseyin Gönel, "Ali, Ümm-i Veled-zâde Ali Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (2014).

⁷⁶ Hakkında bilgi için bk. Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, 2/27-31; Muhibbî, *Hulâşatu'l-eser*, 1/479-480; Muhibbî, *Nefhatü'r-Reyhâne*, 3/60, 220; Muharrem Kılıç, "Temîmî, Takıyyüddin b. Abdülkâdir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/424-425.

⁷⁷ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/137-139.

⁷⁸ Bu kelime ile Ali Efendi'nin ismine de bir gönderme yapılmış olabilir. Bu durumda tevriye sanatı yapılmış olur.

⁷⁹ Günümüzde İsrail sınırlarında olan bir şehir.

⁸⁰ Hakkında bilgi için bk. Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, 1/281; Muhibbî, *Hulâşatu'l-eser*, 2/252.

⁸¹ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/260-261.

⁸² Ebced hesabına göre وليت : 446 + دم : 44 + صالح : 129 + دار : 205 + الصلاح : 160 = 984

Şehrini seni tercih ettiğinden beri, ondan dolayı evinde bir sevinç belirdi.

*Tarihini sorana dedim ki: "Tayin ettin Salih'in kanını (canını) salah (barış) yur-
duna"*

Şiirden anlaşıldığı kadarıyla Şafed kadılığına elli kişi başvurmuş ancak III. Murad el-Kûrânî'yi tercih etmiştir.

984/1576'da Sahn-ı Semân medresesi müderrislerinden Nevâlî Nasuh Efendi'den⁸³ (öl. 1003/1595) Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi'nin (öl. 982/1574) *İrşâdü'l-'aqlî's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* isimli tefsirini istemek için 10 beyitlik bir şiir yazmıştır.⁸⁴ [eṭ-Ṭavîl]

وَمَنْ يَتَّبِعِ الْإِمَامَ الَّذِي رَفَى *** عَلَى مَنبَرِ التَّحْقِيقِ عِنْدَ مَقَالِهِ
وَأَعْنِي بِهِ شَيْخَ الْفَتَاوَى أَبُو الْعَالِمِ *** سَعُودِ سَقَاهُ اللَّهُ مَرَّ قَدْ آلِه
وَأَسْكَنَهُ الْفِرْدَوْسَ يُسْفَى رَحِيمُهَا *** خَتَاماً بِخَتَمِ الْأَنْبِيَاءِ وَآلِه

Sözyle tahkik minberine yükselen İmam Ebüssuûd'un tefsiriyle iyilik yap!

*Fetvaların şeyhi Ebüssuûd'u kast ediyorum. Allah onu ve ailesinin kabrini suya
kandırсын!*

*Peygamberlerin ve ailelerinin sonları ile sonlandırarak ve cennet şarabı içirile-
rek onu Firdevs cennetine koysun!*

Nevâlî, bu şiire eṭ-Ṭâluvî'nin çok beğendiği manzum ve mensur bir cevap yaz-
mıştır. Bu cevaba karşılık eṭ-Ṭâluvî, Nevâlî'nin şiirinin vezin ve kafiyesinin aynıyla
tekrar 13 beyitlik bir şiirle cevap vermiştir.⁸⁵ [el-Vâfir]

تَوَالِكَ فِيهِ يَا أَفْصَى الْمَرَامِ *** غَنَى يُسَلِّيهُ عَنْ كُلِّ الْأَنَامِ
وَعَنْ وَطَنٍ حَيْنٍ إِلَيْهِ سَوْفَاً *** كَمَا حَنَّ الْمَتِيمُ ذُو الْعَرَامِ
وَرَبِيعٍ فِي دِيَارِ الشَّامِ سَامِ *** سَقَاهُ اللَّهُ رِيْعَانَ الْعَمَامِ

*Senin ondaki hiben bütün insanları teselli edecek bir zenginliktir, ey maksadın
zirvesi!*

Ve sevdalı bir âşığın özlem duyduğu gibi özlediği vatani...

Ve Şam diyarındaki yüce evi. Allah orayı kesif bulutlarla suya kandırсын!

Nevâlî'nin yazdıkları hakkında duyguları şöyledir:

فَكَيْفَ وَقَدْ بَعَثْتَ إِلَيَّ نَظْمًا *** يُحَاكِي الدَّرَّ فِي سَلِكِ النَّظَامِ
وَنَثْرًا يُعْجِزُ النَّظْمُ عَنْهُ *** إِذَا جَارَاهُ فِي نَظْمِ الْكَلَامِ

Nasıl (olmasın)? Bana bir şiir gönderdin ki ipliğe dizilmiş inciye benzer.

Bir nesir ki onunla söz diziminde atışan bir edip onda aciz kalır.

Şiirin sonundaki övgüler ise şu şekildedir:

قَدُمَ بَيْنَ الْمَوَالِي دَا نَوَالٍ⁸⁶ *** تَحْرُّ بِهِ ذُبُولُ الْفَخْرِ سَامِ
جَنَابِكَ قِبْلَةً وَجَمَاكَ رُكْنٌ *** وَبَابُكَ كَعَبَّةٌ فِيهَا مُقَامِي
مَدَى الْأَيَّامِ مَا حَنَّ اشْتِيَاقًا *** فَسَى بِالرُّومِ يَصْبُو لِلشَّامِ

⁸³ Hayatı hakkında bilgi için bk. Mehmet Fatih Köksal, "Nevâlî, Nasûh, Nasûhî Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* (2013).

⁸⁴ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/262.

⁸⁵ Ṭâluvî, *Sânihât*, 1/263-264.

⁸⁶ Nevâlî'nin kendisi kast edildiğinde tevriye yapılmış olur.

Efendiler arasında bağış sahibine (Nevâlî) devam et! Yücelik onunla çekmektedir gururun eteklerini.

Avlun kible koruluğun rükündür. Kapın Kâbe'dir, ondadır makamım.

İlelebed, İstanbul'daki genç (eṭ-Ṭâluvî) Şam'a hasret duyduğu müddetçe.

eṭ-Ṭâluvî'nin görüştüğü ve şiir yazdığı âlimlerden biri de klasik İslâm astronomisinin son büyük temsilcisi olduğu kabul edilen Osmanlı âlimi Taḳıyyüddin er-Râşîd'dir⁸⁷ (öl. 993/1585). Taḳıyyüddin'in eṭ-Ṭâluvî'yi tanınması, eṭ-Ṭâluvî'nin hocası Muhammed b. Abdüsselam et-Tûnisî (öl. 975/1567-68) aracılığı ile olmuştur.⁸⁸ Şair, Taḳıyyüddin'in Bülbül Vadisi adı verilen Tophane'deki evinde ve saltanat rasathanesinde bir gece geçirmiş ve o geceyi 7 beyitlik bir şiirle vasf etmiştir ki son iki beyiti şöyledir:⁸⁹ [eṭ-Ṭâvîl]

فَلَيْلٍ لَيْلٍ فِي جَاهَا قَطَعْتَهُ *** بِحُسْنِ حَدِيثٍ ذُوْنَ لَذَّتِهِ الشَّهْدُ
حَدِيثٌ لَوْ أَنَّ الْمَيِّتَ يُدْعَى بِمِثْلِهِ *** أَجَابَ وَكَيْيَ بَعْدَ مَا صَمَمَهُ حَدُّ

Hoş sohbetle onun koruluğunda geçirdiğim Allah için (ne) gece(ydi) ki bal bile onun lezzetinden geride kalır.

Bir sohbet ki şayet onun benzerine bir ölü çağrılırsa, kabir kendisini içine aldıktan sonra icabet eder ve "buyur" derdi.

Taḳıyyüddin, eṭ-Ṭâluvî'yi, İbnu'l-Bekkâ Abdulmu'in b. Ahmed el-Belḥî el-Haneffî'nin⁹⁰ (öl. 1040/1630) emriyle yağmurlu ve karanlık bir günde bir şiir yazarak evine davet etmiştir. Bu davet şiiri şairin eline ulaştınca hızlıca aynı vezin ve kafiye-den 15 beyitlik bir cevap şiiri yazmıştır ki iki beyti aşağıdadır:⁹¹ [el-Basîṭ]

وَالْجَوْ مُضْطَرِبٌ وَالْعَيْثُ مُنْسَكِبٌ *** وَالصَّبُّ مُرْتَقِبٌ وَالْكَأْسُ مَدْرَارٌ
فَقُمْ نَجْدًا عُهُودَ الْكَأْسِ يَا أَمَلِي *** فَبِي إِلَى الْكَأْسِ حَتَّانٌ وَتَذَكَارُ

Hava kapalı, yağmur yağıyor, âşık beklemekte, kadeh dolu.

Kalk da tazeleyelim kadehleri arka arkaya ey emelim! Benim kadehte özlemim ve hatıram var!

Taḳıyyüddin bu şiiri alınca tekrar aynı vezin ve kafiye-den bir şiir yazıp bir elçi ile göndermiştir. eṭ-Ṭâluvî şiiri görünce elçiyi bekletip hemen aynı vezin ve kafiye-den 16 beyitlik bir şiir daha yazmıştır. Taḳıyyüddin'in şiirindeki cümle yapısına benzeyen iki beyit şöyledir:⁹²

وَالرَّهْرُ مُبْتَسِمٌ وَالطَّلُّ مُنْسَجِمٌ *** وَالرَّيْحُ مُتْسِمٌ وَالرَّاحُ مَدْرَارٌ
مِنْ كَفِّ سَاقِ كَبْدَرِ التِّمِّ طَلْعَتُهُ *** إِذَا بَدَتْ تَحْتَيْيَ فِي الْأَقْفَى أَقَارُ

Çiçekler gülümsemekte, çisenti sicim gibi, rüzgâr hafifçe, şarap sel gibi.

Yüzü, doğduğunda ufuktaki yıldızların saklandığı dolunay gibi aydınlık bir

⁸⁷ Gazzî, *el-Kevâkibu's-sâire*, 2/16; 3/207-210; Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, 1/151-153; Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, 2/52; Hüseyin Gazi Topdemir, "Taḳıyyüddin er-Râşîd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/454-456.

⁸⁸ Hülî, *(Mukaddime) Sâniḥât*, 1/39.

⁸⁹ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/265.

⁹⁰ Hakkında bilgi için bk. Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-müellifin terâcimu muşannifî'l-kutubi'l-'arabiyye* (Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1993), 6/178.

⁹¹ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/266-267.

⁹² Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/268-269.

sâkînin elinden.

Bu, şair ve Taqıyyüddin arasında yaşanan güzel bir muṭâraḥa (atışma) örneğidir.

Şairin İstanbul dışında yaşayan âlimlere yazdığı methiyeler de bulunmaktadır. Örneğin 1000/1591-92'de Kahire'de ikamet eden Hanefî fakihî Nûreddin b. Ğânim'e⁹³ (öl. 1004/1596) bir methiye yazmıştır ki matlaı şöyledir:⁹⁴

مِنَ الْعَالَمِ الْقُدْسِيِّ إِلَى الْعَالَمِ الْقُدْسِيِّ *** مُنِيرٍ مَنَارِ الشَّرْعِ بِالرَّأْيِ وَالْحَدْسِ

Kudsî âlemden (İstanbul), şeriat çerâğını rey ve feraset ile aydınlatan kudsî âlime.

Bu konuda diğer bir örnek, 1002/1593-94'de Kahire'de ikamet eden muta-savvîf âlim Zeynelabidin el-Bekrî'ye⁹⁵ (öl. 1013/1604) yazdığı methiyedir.⁹⁶ Onun Hz. Ebubekir'in soyundan geldiği belirtilerek makamının yüceliği vurgulanmıştır:

هُوَ الْقَرْدُ زَيْنَ الْعَابِدِينَ الَّذِي بِهِ *** جُمِعَ الرِّيَاسَةُ عُرْوَةٌ وَعِصَامُ
بِهِ دَوْحَةُ الصِّدِّيقِ طَابَتْ وَأَصْبَحَتْ *** هَذَا فَوْقَ طُوبَى رُبَّةً وَمَقَامُ

O biricik Zeynelabidin ki onda bütün mahlûkât için bir kulp ve bağ vardır.

(Hz. Ebubekir) es-Siddîk'in (soy) ağacı onda ne hoş olmuş ve o ağacın Tûbâ ağacı (cennet ağacı) üzerinde bir rütbe ve makamı olmuştur.

3. Muhammed b. İbrahim el-Fâsî ile Muṭâraḥa

eṭ-Ṭâluvî'nin şiirlerinden bir kısmı muṭâraḥa (sunma, karşılıklı atışma) tarzındadır. İstanbul'da iken gerçekleşen bir muṭâraḥa örneği olarak, Muhammed b. İbrahim el-Fâsî⁹⁷ (öl. 1006/1597-98) ile aralarında geçen şiir atışması zikredilebilir.⁹⁸ Bir edip ve şair olan ve Bedûzzaman diye tanınan Muhammed b. İbrahim el-Fâsî 1001/1592-93'te, Mağrib'den İstanbul'a gelmiş, ilmi ve edebi ortamlarda bulunmuş, eṭ-Ṭâluvî ile tanışmıştır. Sözkonusu muṭâraḥa el-Fâsî'nin eṭ-Ṭâluvî'ye yazdığı şu şiirle başlamıştır:⁹⁹ [el-Vâfir]

لِدَمْعِي بَعْدَ بَيْنِهِمْ ائْتِهَالُ *** فَكَمْ عَن جَفْظِ عَهْدِ الصَّبِّ مَالُوا
وَحَلُّوا الْقَلْبَ دَارًا وَاسْتَحَلُّوا *** دَمِي عَمْدًا وَعَن وَدِّي اسْتَحَالُوا

Şiirin devamında eṭ-Ṭâluvî'yi şu sözlerle methetmiştir:

شِعَارِي حُبُّهُمْ وَالْمَدْحُ دِينِي *** لَوْ لِيَ الْفَضْلُ دَرُوشِ بْنِ طَالُو
هُوَ النَّحْرِيُّ بِحَرِّ الْعِلْمِ مَهْمَا *** أَهَمَّ الْأَمْرُ أَوْ أَعْيَى السُّؤَالُ

⁹³ Hakkında bilgi için bk. 'Aṭâî, *Hadâiku'l-ḥakâik*, 2/398-399, 559; Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, 2/52-55; Muḥibbî, *Hulâşatu'l-eser*, 3/180-185; Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, 3/503; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm li eşheri'r-ricâlî ve'n-nisâi mine'l-'arabi ve'l-musta'ribîne ve'l-musteşrikin* (Beyrût: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 2002), 7/166; Cengiz Kallek, "İbn Ğânim, Nûreddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/503-504.

⁹⁴ Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/145.

⁹⁵ Hakkında bilgi için bk. Necmeddin el-Ğazzî, *Luṭfî (Latfî)'s-semer ve katfû's-semer min terâcimi a'yânî't-tabakâti'l-ülâ mine'l-karni'l-hâdî 'aşer* (Dimaşk: Menşûrâtü vizâretî's-sekâfe ve'l-irşâdî'l-kavmî, ts.), 2/551-553; Bağdatlı, *Hediyetü'l-'ârîfin*, 1/379.

⁹⁶ Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/146.

⁹⁷ Hakkında bilgi için bk. Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, 1/223; Muḥibbî, *Hulâşatu'l-eser*, 3/311; Muḥibbî, *Nefhatü'r-Reyhâne*, 5/21.

⁹⁸ Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/148-157.

⁹⁹ Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/149.

لَهُ عِلْمٌ حَنِيفِيٌّ مُحِيطٌ *** وَرَجُلٌ أَحْتَفِيٌّ وَاحْتِيَالٌ

Onları sevmek düstûrum, üstad-ı fâzıl Derviş b. eṭ-Ṭâlu'yu methetmek de dinim.

O bir usta, ilim deryası, ne zaman sıkıntı verirse bir durum veya yorarsa bir soru.

Kuşatıcı hanif (tevhid) bir ilmi var onun, bir de zahidâne hilmi ve sabrı.

el-Fâsî, yirmi yedi beyitlik bu şiirden sonra nesirle övgüsüne devam etmiştir.

eṭ-Ṭâluvî birgün Bedûzzaman'ın memleketini özlediğini fark etmiş ve ona, beş beyitlik bir şiirle birlikte içinde memleketinin adı olan Mürrâkeş (Merakeş) kelimesini gizlediği iki beyit daha yazmıştır:¹⁰⁰ [eṭ-Tavîl]

وَمَا اسْمٌ هُمَائِيٍّ مُسَاءَهُ بَلَدَةٌ *** تَرَكَبَ مِنْ شَكَّيْنِ وَهُوَ يَقِينٌ
فَشَكَ تَرَاهُ الْعَيْنُ بَادٍ بِلَا مِرَا *** وَشَكَ يَقْلِبُ لَا تَرَاهُ عِيُونُ

Bir şehir ismi olan kelime beş harflidir ve hakikat olmasına rağmen iki şüphe-den (şek) (şüphe anlamına gelen iki kelime) oluşmuştur.

Bir şekki (şüphe) tartışmasız bir şekilde apaçık gözler görür. Diğer şekk ise kalple görülür, gözler onu görmez.

Bu beyitlerde gizlenen مراکش kelimesi şöyle açığa çıkarılabilir. Öncelikle مراکش ikiye bölünür. Birinci parça مرا dır ve şüphe anlamına gelmektedir. Bu kelime açıkça ikinci beyitte görülmektedir. İkinci parça ise كش hecesidir. Bu hece tersinden okunursa شك olarak şüphe anlamına gelmektedir. Bu da gözle görülmeyen ancak düşünmekle fark edilebilecek bir durumdur. Böylece Merakeş kelimesinin şüphe anlamı taşıyan iki kelimedenden oluştuğu bilmece tarzında ortaya konulmuş olmaktadır. Bu bilmecenin kolay olduğunu ve memleketinin adının gizlendiğini bir mektupla cevaplayan el-Fâsî, dört beyitlik bir şiir daha yazmıştır. Bu şiirin baş tarafı şöyledir: [el-Basîṭ]

مَوْلَايَ لَا زَلَّتْ قَرَادِي فِي الْمَكَارِمِ يَا *** أَبَا الْمَعَالِي وَدُمُ فِي أَرْفَعِ الدَّرَجِ
أَلْبَسْتَ فَاسًا وَأَهْلِيهَا نَيْابَ عَلَا *** فَذَنْمَقْتَهَا يَدَا تَقْرِيظِكَ الْبُهَجِ

Yüce ahlakta hâlâ biriciksin efendim, ey Ebu'l-Me'âlî¹⁰¹ (yüce kişi), en yüksek derecelerde olmaya devam edesin!

Fas'a ve halkına, güzel süsler yapan ellerinin nakışla bezediği yücelik elbisesi giydirdin.

eṭ-Ṭâluvî, bu şiire kafiye harfi ve aruz ölçüsü aynı olan beş beyitle cevap vermiştir: [el-Basîṭ]

مَا دَاتُ عُوْدٍ لَهَا حَنَّ مِنْ الْهَرَجِ *** بَاتَتْ تُعْنِي بِهِي فِي رَوْضِهَا الْبُهَجِ
لَهَا بَدْعُوَةٌ نُوْحٍ طَوْقُ غَانِيَةٍ *** عَلَى وَشَاحٍ مِنَ الْأَرْهَارِ مُتَسَجِ
مَحْضُوْبَةٌ الْكَفِّ لَا مِنْ عِنْدَمِ حُضَيْبَتِ *** ذَاكَ الْبَنَانِ وَلَكِنْ مِنْ دَمِ الْمُهَجِ
مُدَّتْ قَوَادِمُ لَيْلٍ فِيهِ لِأَحْ لَنَا *** بِيضُ الْحَوَائِي كَصَبْحٍ مِنْهُ مُنْبَلَجِ
يَوْمًا بِأَحْسَنَ مَرَأَى مِنْ نِظَامِ فَتَى *** بِذِكْرِ فَاسٍ وَمَعْنَى رُبْعِهَا هَجِ

Şarkılardan nağmesi olan bir ud sahibinin, onun güzel bahçesinde şarkı söylemesi devamlı olacak değildir.

Güvercinin davetiyle, çiçeklerden dokunmuş bir kuşak üzerinde, güzel kadının

¹⁰⁰ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 2/152.

¹⁰¹ eṭ-Ṭâluvî'nin künyesidir.

gerdanlığı ona aittir.

Elleri boyanmış ama o parmak uçları, iki kardeşkanı denilen bitkiden boyanmış değil! Fakat onlar kanla boyanmış!

Gecenin ilk saatleri uzatıldı ve onda aydınlık bir sabah gibi gizliliklerin aydınlığı belirdi.

Birgün bir gencin intizamından daha güzel görünüşlü olan Fas'ın ve güzel köşklerinin devamlı anlatılmasıdır.

İki şair bir gün Sultan Selim Mahallesi'ndeki bir medreseden birlikte çıkıp Kasımpaşa'da güzel bir bahçede vakit geçirmişlerdi. eṭ-Ṭâluvî, bu durumu 13 Rebîulâhir 1001/17 Ocak 1593'te söylediği şiirinde bu gezintiyi anlatmıştır. Şiirin bazı beyitleri şöyledir:¹⁰² [el-Kâmil]

بِرَنَّا بِإِسْلَامٍ بُولٌ تَبْعِي نَزْهَةً *** دَعَتِ النُّفُوسَ إِلَى الْفَصَاءِ الْمَطْلَقِ
ثُمَّ امْتَطَيْنَا الْبَحْرَ فِي نُوحِيَّةٍ *** تَجْرِي بِنَا فِي لُجٍّ مَوْجٍ مُطْبِقِ
نَشَرْتُ قَوَادِمَ طَائِرٍ وَمَشَّتْ بِنَا *** فِيهِ كَسَّرَ فِي السَّمَاءِ مَحَلِّقِ

Gönülleri mutlak fezaya çağırın bir gezme arzusuyla İstanbul'da dolaştık.

Sonra karanlık dalgaların içinde bizi götüren bir kayığa binip denize açıldık.

Kuş, kanatlarını açtı¹⁰³ ve bizimle birlikte havada dönen bir kartal gibi yürüdü.

Devamında güzel manzaraların vasfedildiği on dokuz beyitlik şiirde şair sözü dostu el-Fâsî'ye getirir: [el-Kâmil]

وَنَدِيمُنَا لَدُنَّ الْمَاعَظِفِ جِسْمُهُ *** رَيَّانٌ مِنْ مَاءِ الصَّبَا الْمَتَرَفِقِ
فَيْدُ النَّوَاطِرِ حُسْنُهُ وَحِظَاظُهُ *** شَرِكُ الْمَهَا وَحِبَالَةُ الْمُتَعَسِّقِ
وَخَلِيلُنَا مِنْ أَهْلِ فَاسٍ فَاضِلٌ *** لَكِنَّهُ لِلنَّسِكِ عَيْرٌ مَوْفِقِ
مَا زَالَ يَذْكُرُ فَاسَ وَالِدُوحِ الَّذِي *** فِيهَا وَسَاطِعُ نَهْرٍهَا الْمُتَدَفِّقِ

Nedimimiz hassas yapılı, yağın yağmur suyundan suya kanmış...

Bakışları sabitleyen güzelliği; ceylana tuzak, âşiğa ağ kuran bir bakış...

Faşlı dostumuz faziletlidir fakat zahitliğe (yalnızlığa) alışamamış...

Anar durur Fas'ı, oradaki ulu çınarı, çağıldayan nehrinin kıyısını.

Bu şiire el-Fâsî, eṭ-Ṭâluvî'nin de beğendiği, aynı kafiye ve aruz ölçüsü ile söylenmiş beş beyitlik bir şiirle cevap vermiştir:¹⁰⁴ [el-Kâmil]

أَنْبَسِيمُ رَوْضِ طَابٍ فِي الْمُنْتَشِقِ *** أَمْ نَقَرُ عَوْدٍ أَمْ هَدِيرٌ مُطَوَّقِ
أَمْ قِطْعَةٌ مِنْ نَظْمٍ شَعْرٍ حَاكَمَهَا *** فِكْرُ الْمَجِيدِ الطَّلَوِيِّ الْمُفْلِقِ
أَمْ نِسْبَةٌ نَسَمُو بِهَا أَوْجَ الْعُلَا *** كَلَالِي فِي الْجِيدِ أَوْ فِي الْمُنْطِقِ
بِرَقَى بِهَا دَرَجَ الْمَفَاخِرِ مَنْ لَهُ *** فِيهَا أَنْتِسَابٌ نَحْوَ رَفْعِهِ أَرْتِقِ
وَأَبُو الْمَعَالِي وَابْنَهَا وَخَلِيلُهَا *** مِنْ زَهْرٍهَا مِثْلَ الْهَلَالِ الْمَشْرِقِ

Bahçenin esintisi mi burna gelen hoş koku, yoksa ud sesi mi, yoksa gerdanında halka bulunan güvercinin ötüşü mü?

Yoksa şanlı, usta şair eṭ-Ṭâluvî'nin aklının dokuduğu bir şiir kıtası mı?

¹⁰² Ṭâluvî, *Sânihat*, 2/153-154.

¹⁰³ Muhtemelen burada kayığın küreklerinin çekilmesi, kuşun kanadının açılmasına benzetilmiştir.

¹⁰⁴ Ṭâluvî, *Sânihat*, 2/154.

Yoksa kendisiyle gerdandaki ya da kemerdeki bir inci gibi yüceliğin zirvesine yükseldiği bir soy mu?

Nesebi, Artuk soyunun yüceliğine doğru olan kişi onunla gurur basamaklarına yükselir.

Ebu'l-Me'âlî, doğan hilalin parlaklığı gibi, o soyun evladı ve dostudur.

eṭ-Ṭâluvî ve el-Fâsî'nin birbirlerine olan muṭâraḫalarından bazı beyitlerin örnek gösterildiği bu şiirlerde methiye temasının işlendiği görülmektedir. Şairlerin birbirlerine iltifat ettiği bu şiirlerin, şekil açısından aynı kafiyeye ve aynı aruz ölçüsü ile nazmedilmesi de şiirlerin bir diğer özelliğidir.

4. Talep Şiirleri

eṭ-Ṭâluvî şiirini bir iletişim aracı olarak da kullanmış, günlük hayatında zaman zaman çevresindekilerden bir istekte bulunacağı zaman bunu şiirle bildirmiştir. İstanbul günlerinden buna dair bazı örnekler şunlardır:

eṭ-Ṭâluvî, Hatip Şihâbuddin en-Nu'aymî'den Hocasâde Mustafa b. Yusuf el-Bursevî'nin (öl. 893/1488) *Hâşiyetu'l-Mevâkıf*¹⁰⁵ isimli eseri ile ilgili bir talepte bulunmaktadır. Kasideden anlaşıldığı kadarıyla şair en-Nu'aymî'den bu hâşiyeyi nazmetmesini talep etmektedir.¹⁰⁶ 21 beyitlik kasidenin ilgili yerleri şöyledir: [Mezû'u'l-Kâmil]

حُدِّهَا إِلَيْكَ وَنَظْمُهَا *** فِي سَاعَةٍ أَوْ ثَانِيَةٍ
لَا زِلْفًا فِي نِعْمَةٍ *** وَمَسْرَّةٍ مُّبَادِيَةٍ
مَا نَاحَ قُمْرِيٌّ عَلَى *** فَتَنِ الرِّيَاضِ الرَّاهِيَةِ
وَصَبَا الْعَرِيبِ إِلَى الْحِمَى *** بَعْدَ الدِّيَارِ النَّائِيَةِ

Onu al, onun nazmı bir saat veya saniyedir!

Siz ikiniz (en-Nu'aymî ve Hocasâde) bir nimet ve sürekli bir sevinç içinde kalasınız!

Kumru göz alıcı bahçelerin dalları üzerinde öttüğü sürece...

Ve gurbetçi, uzak memleketlerden sonra yurd(un)a meylettiği sürece...

eṭ-Ṭâluvî, Zilkade 1001/Ağustos 1593'te yazdığı bir şiirle dostu Muhammed Emin es-Sâbıkî'den es-Süyûtî'nin (öl. 911/1505) *Hüsnu'l-muḫâḫara* isimli kitabını istemiştir.¹⁰⁷ Şiirden iki beyit şu şekildedir:

وَتَصَفَّحْتُ كُلَّ مَا *** كَانَ عِنْدِي فَلَمْ أَرَهُ
مِنْ كِتَابٍ وَدَفْتَرٍ *** غَيْرِ حُسْنِ الْمَحَاصِرَةِ

Hüsnu'l-muḫâḫara dışında yanımda bulunan kitap ve defterlerin hepsini gözden geçirdim ama onu göremedim.

Bu örnekler şairin istediği durumlarda şiir söyleme becerisinin olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁵ *el-Mevâkıf*, Adudüddin el-İcî'nin (öl. 756/1355) kelâma dair eseridir.

¹⁰⁶ Ṭâluvî, *Sâniḫât*, 1/139-141.

¹⁰⁷ Ṭâluvî, *Sâniḫât*, 2/166.

5. Şam'a Hasret Şiirleri

İstanbul'da memleketinden ve ailesinden uzakta olan eṭ-Ṭâluvî çeşitli sıkıntı- lar yaşamış ve onları çok özlemiştir. İstanbul'da, 1000/1591-92'de, kendisini Şam'a çağıran bir mektup alınca duygulanmış ve gözyaşları içinde Şam'a hasretini ortaya koymuştur. Şiirden anlaşıldığı kadarıyla mektup gönderen kişinin adı Süleyman'dır. Şiirin son iki beyiti şöyledir:¹⁰⁸

فَسَقَاهَا رَبًّا وَلَا رِيَّ بَعْدِي *** يَا سَقَاهَا دُنُوَّ عَهْدِي سَجَامًا
أَنَا بِالرُّومِ وَالْمَنَازِلِ بِالشَّامِ *** مِمْ وَقَلْبِي حَيْثُ الْغَرَامُ أَقَامًا

Onu bol bol suladı ve benden sonra suya kanmak yok. Sicim gibi sulasın onu vadimin yaklaşması hey!

Evler Şam'da, kalbim de sevdanın ikamet ettiği yerde olduğu halde ben İstanbul'dayım.

eṭ-Ṭâluvî, Şaban 1001/Mayıs 1593'te 85 beyitlik bir Şam'a özlem şiiri daha yazmıştır. Bu şiirinde Şam'ın değerli sakinlerinden, yöneticilerinden ve mutasavvıflarından bahsetmiştir.¹⁰⁹

eṭ-Ṭâluvî, İstanbul'da iken Şam ulemâsı ile yazışmalar devam etmiştir. Bunlardan biri Muhammed b. Necmeddin eş-Şâlihî el-Hilâlî'nin¹¹⁰ (öl. 1012/1603-04) gönderdiği manzum ve mensur edebi bir risaledir. Bu risalede eṭ-Ṭâluvî'nin ailesinin selamette olduğu bildirilmiş ve hasret dile getirilmiştir.¹¹¹

6. Devlet Adamlarına Şiirleri

eṭ-Ṭâluvî başkentte bulunması sebebiyle devlet adamlarından pek çoğuna şiirleri vasıtasıyla ulaşma imkanı bulmuştur. Bu şiirlerin konusu çoğunlukla methiye, tebrik ve görev talep etme şeklindedir. Ayrıca bu tür şiirlerde dönemin padişahına temas edilmesi de dikkat çekmektedir. Kendilerine şiir yazdığı devlet görevlilerine örnek olarak aşağıdaki şahıslar gösterilebilir:

984/1576-77'de İstanbul'a gelen eṭ-Ṭâluvî Üsküdar'da, beylerbeyi ve tarihçi Musâhib Şemsi Ahmed Paşa'ya¹¹² (öl. 988/1580) misafir olmuş ve ona 17 beyitlik bir kaside yazmıştır. Bu kasidenin baş tarafı şöyledir:¹¹³ [Aḥazzu'l-Kâmil]

بَدْرُ السَّيِّئِ أَقْرَبُ بِالْأَمْسِ *** أَنْ الضِّيَاءَ لَهُ مِنَ الشَّمْسِ
وَكَلْدًا بُدُورُ الْأَرْضِ أَنْ سَنَا *** أَنْوَارُهَا فَبَسْتَهُ مِنْ شَمْسِ

Gökyüzünün dolunayı, dün aydınlığının güneşten (Şems) olduğunu ikrar etti.

Yeryüzünün dolunayları da parladı. Onlar da aydınlığını güneşten (Şems) aldı.

Şiirin devamında Sultan III. Murad ve babası Sultan II. Selim'e de temas

¹⁰⁸ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 2/144-145.

¹⁰⁹ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 2/157-162.

¹¹⁰ Hakkında bilgi için bk. Ḥafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ*, 1/27-31; Muḥibbî, *Ḥulâşatu'l-eser*, 4/239.

¹¹¹ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/127-133.

¹¹² Hakkında bilgi için bk. Erhan Afyoncu, "Şemsi Ahmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/527-529.

¹¹³ Ṭâluvî, *Sâniḥât*, 1/252.

¹¹⁴ Her iki beyitte de geçen شمس kelimesi ile Şemsi Paşa kastedildiği takdirde tevriye sanatı yapılmış olur.

edilmektedir:

ظِلُّ الْإِلَهِ مُرَادٌ مَنْ خَشِيَتْ *** مِنْهُ مُلُوكُ الرُّومِ وَالْفُرْسِ
لَا زَالَ رَبُّ الْعَرْشِ يَكْلُوهُ *** بِالنُّورِ وَالْفُرْقَانِ وَالشَّمْسِ
وَكَذَلِكَ ظِلُّ اللَّهِ وَالِدُهُ *** أَعْنِي سَلِيمَ الطَّعْبِ وَالنَّفْسِ

Avrupa ve İran krallarının kendisinden korktuğu Tanrının gölgesi Murâd Arşın rabbi onu nurla, furkanla (Kur'ân) ve Şems'le (Şemsi Ahmed Paşa) korusun hep!

Babası da yaratılışı ve ruhu Selim olanı kastediyorum, tıpkı bunun gibi Allah'ın gölgesidir.

Paşa'dan ricada bulunan eṭ-Ṭâluvî, dua ile şiirine son vermektedir:

فَدَحَّجَّ بَابَكَ وَهُوَ كَعَبْتَهُ *** دَرَوَيْشُ فَضْلِكَ رَاجِعًا أَمْسِ

Dün kapına yöneldi Derviş (eṭ-Ṭâluvî) fazlını umarak ki o, onun Kâbe'sidir.

Recep 1000/Nisan 1592'de Musahib Mehmed Ağa Tophane semtinde evinin yakınında boğaz kenarına bir çeşme yaptırmış ve bununla ilgili olarak eṭ-Ṭâluvî 40 beyitlik bir şiir nazmetmiştir.¹¹⁵ Şiirde, bu çeşmeyi yaptıran methiye, bânisinin büyük ecir kazanacağı ve karşılığını cennette alacağı müjdesi, yüreği yanmışların suya kanacağına dair sevinç, dönemin padişahı III. Murad'a övgü ve dua gibi konular ele alınmıştır. Kasidenin matlaı ve bazı beyitleri şöyledir:

سَبِيلُكَ فِي الدُّنْيَا سَبِيلٌ إِلَى الْآخِرَى *** وَمَا كُلُّ مَنْ أَجْرَى سَبِيلًا حَوَى أَجْرًا
وَمَا هُوَ مَاءٌ بَلْ رَجِيحٌ خِتَامُهُ *** لِسَارِيهِ مِسْكَ يَفُوحُ كَهْمِ نَشْرًا
رَجَوْتَ بِهِ مِنْ كَوْنِ الْمَاءِ شَرِبَهُ *** يَسْقِيكَهَا مِنْ حَوْضِهِ صَاحِبُ الْإِسْرَا
سَمِيكَ خَيْرَ الْأَنْبِيَاءِ مُحَمَّدٌ *** أَبُو الْقَاسِمِ الْمُحْمُودُ أَعْلَى الْوَرَى قَدْرًا

Dünyadaki sebilin (çeşmen) ahirete sebildir. Her sebil yaptırın ecir kazanacak değildir.

O bir su değil bilakis sonu içenler için kokusu yayılmış bir misk olacak (cennet) şarabıdır.

Onunla Kevser ırmağından bir yudum içmeyi arzu ettin ki o yudumu İsrâ sahibi sana Havz'ından ikram edecek.

(O İsrâ sahibi), adaşın, peygamberlerin en hayırlısı, Ebu'l-Kâsım Muhammed Mahmûd, şerefyonuyla insanların en üstünü.

Sonuç

Osmanlı dönemi Arap şiiri konusunda İstanbul'da Arap şiirinin durumu hakkında incelenebilecek en önemli şairlerden biri belki de Derviş Muhammed eṭ-Ṭâluvî'dir. O, anne tarafından Artuklu soyuna dayanan Suriyeli bir şairdir. İstanbul'a bir devlet görevlisi sayesinde gelen şair şiirini gündelik hayatının bir parçası olarak kullanmıştır. İletişim halinde bulunduğu kişilere genelde bir şiir arz etmiş ve onların dostluğunu kazanmaya çalışmıştır. Yanında ailesi ve akrabaları bulunmadığından kendisine gurbet eli olan İstanbul'da tutunmak, özellikle yetkili ve etkili çevrelerle tanışmak ve onların desteğini almak için en güçlü hünere olan şiir sanatını

¹¹⁵ Ṭâluvî, *Sânihât*, 2/135-138.

kullanmıştır. Şiirleri sayesinde ulemâ ve devlet adamları ile başarılı bir şekilde dostluk kurmuş ve bunun sonucunda geç de olsa bazı vazifeler elde etmiştir. Bu da şiirin ve edebiyatın günlük hayata tutunma ve maişet temininde bir vasıta olarak işlev gördüğünün göstergelerinden biridir. Kasidelerinin önemsenerek ilgili kişiler tarafından kabul edilmesi ve onlara cevaplar yazılması da şiirinin kaliteli ve üst seviyede olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca şiirlerinde bedî'î üsluplara ve bazı şekilsel sanatlar da yer vermiştir. Böylece eṭ-Ṭâluvî edebiyat ortamlarına katılmış ve onlar arasındaki yerini almış olmaktadır. Onun şiirleri Arap olmayan bir coğrafyada, Osmanlı dönemi Arap edebiyatı ortamındaki canlılığın kanıtlarından biridir.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Afyoncu, Erhan. "Şemsi Ahmed Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/527-529. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Aktepe, M. Münir. "Esad Efendi, Hocazâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/340-341. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Âmir, Beşir. *Kânûnî Sultan Süleyman Devrinde Arapça Şiir Yazan Türk Şairleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, 1984.
- 'Atâî, Nev'izâde. *Ḥadâîku'l-ḥakâîk fi tekmileti's-Şakâîk*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Bağdathî, İsmail Paşa. *Hedîyyetü'l-ârifîn esmâu'l-müellifîn ve âsâru'l-muşannifîn*. 2 Cilt. İstanbul: Behiyye Matbaası (Maarif Vekâleti desteğiyle), 1951.
- Bûrînî, Hasan b. Muhammed es-Saffûrî el-. *Terâcimü'l-a'yân min ebnâ'iz-zamân*. 2 Cilt. Dımaşk: el-Mecme'u'l-İlmiyyi'l-'Arabî, 1959.
- Bursalı, Mehmet Tâhir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Dedeyev, Bilal - Küçükdağ, Yusuf. "Osmanlı Devleti'nde Azerbaycanlı Bir Âlim: Molla Şemseddin Ahmed Karabağı". *Belleten* 83/296 (2019), 71-94. <https://doi.org/10.37879/belleten.2019.71>
- Erdem, Sevim - Arat, Hülya. "199 Numaralı (H. 1322-1324 / M.1904-1907) Mahmûd Paşa Mahkemesi Şer'îyye Siciline Göre Alacak Verecek Meselesi'nin Değerlendirilmesi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 63 (2018), 573-590.
- Ġazzî, Necmeddin el-. *el-Kevâkibu's-sâire bi a'yâni'l-mietî'l-âşire*. Beyrût: Daru'l-Âfâki'l-Cedîde, 2. Basım, 1979.
- Ġazzî, Necmeddin el-. *Luṭfû (Latfû)'s-semer ve katfû's-semer min terâcimi a'yâni't-ṭabakâti'l-ûlâ mine'l-karni'l-ḥâdî 'aşer*. 2 Cilt. Dımaşk: Menşûrâtu vizâreti's-sekâfe ve'l-irşâdî'l-kavmî, ts.
- Gönel, Hüseyin. "Ali, Ümm-i Veled-zâde Ali Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 2014. Erişim 08 Ağustos 2022. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-ummi-veledzade-ali-efendi>
- Güleç, Hasan. "Ahîzâde Abdülhalim Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/548. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Gündüz, Filiz. "Mahmud Paşa Külliyesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/380-381. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Ḥafâcî, Şehâbeddin el-. *Reyhânetü'l-elibbâ ve zehretü'l-ḥayâti'd-dünyâ*. Mısır, 1. Basım, 1967.
- Hanefî, Celâl el-. *el-'Arûz*. Bağdad: Matbaatu'l-'Ânî, 1398.
- Ḥûlî, Muhammed Mursî el-. (*Mukaddime*) *Sâniḥâtü düme'l-kaşr fi muṭarâḥâti beni'l-aşr*. 2 Cilt.

- Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub, 1. Basım, 1983.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fađl Muhammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî. *Lisânu'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdır, 1414/1993.
- İbnü'l-'Îmâd, Abdülhay b. Ahmed. *Şezerâtu'z-zeheb fî aĥbâri men zeheb*. 10 Cilt. Beyrût: Dâr İbn Kesîr, 1. Basım, 1986.
- İpşirli, Mehmet. "Bostanzâde Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/311. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- İpşirli, Mehmet. "Çivizâde Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/347-348. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- İpşirli, Mehmet. "Mehmed Efendi, Hocazâde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/452-453. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- İpşirli, Mehmet. "Mülâzemet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/537-539. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- İpşirli, Mehmet. "Nâib (Osmanlılar'da)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/312-313. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- İpşirli, Mehmet. "Sun'ullah Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/530-532. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Kallek, Cengiz. "İbn Gânim, Nüreddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/503-504. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-müellifin terâcimu muşannifi'l-kutubi'l-'arabiyye*. Beyrût: Muessesetu'r-Risâle, 1. Basım, 1993.
- Kılıç, Cihan. "Osmanlı İlimiye Teşkilatında Kariyer Sistemi". *Turkish Academic Research Review* 3/1 (2018), 153-170.
- Kılıç, Muharrem. "Temîmî, Takıyyüddin b. Abdülkâdir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/424-425. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Köksal, Mehmet Fatih. "Nevâlî, Nasûh, Nasûhî Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. 2013. Erişim 09 Ağustos 2022. <http://teis.yesevi.edu.tr/%2520madde-detay/nevali-nasuh-nasuhi-efendi>
- Muĥibbî, Muhammed Emîn el-. *Hulâşatu'l-eser fi a'yâni'l- ħarni'l- ĥâdiye 'aşer*. 4 Cilt. Mısır: Matbaatu'l-Vehbiyye, 1284.
- Muĥibbî, Muhammed Emîn el-. *Nefhatü'r-Reyhâne ve reşhatü tılâ'i'l-ĥâne*. 4 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurekâuh, ts.
- Öztürk, Said. "Kassâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/579-582. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Pakalın, Mehmed Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. 4 Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1971.
- Süreyyâ, Mehmed. *Sicill-i Osmanî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Ŧâluvî, Derviş Muhammed eĥ-. *Sâniĥâtü düme'l-ħaşr fi muĥâraĥâti beni'l-aşr*. 2 Cilt. Beyrût: 'Âlemu'l-Kutub, 1. Basım, 1983.
- Topdemir, Hüseyin Gazi. "Takıyyüddin er-Râsîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/454-456. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Turan, Şerafettin. "Hoca Sâdeddin Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/196-198. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdurrezzâk ez-. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Ķâmûs*. thk. Heyet. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Hidâye, ts.
- Ziriklî, Hayreddin ez-. *el-A'lâm li eşheri'r-ricâli ve'n-nisâi mine'l-'arabi ve'l-musta'ribîne ve'l-musteşriĥîn*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.